

ADAM ÇALIŞTIRANIN SORUMLULUĞU ÖZELİNDE YAPAY ZEKÂNIN İSLÂM VE TÜRK HUKUKU ÜZERİNDEN MUKAYESELİ OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ*

*Comparative Evaluation of Artificial Intelligence
Through Islamic and Turkish Law Specific to the
Employer Liability*

Emrah GÖKMEN**

Öz

Teknolojik devrim birçok alanda hukuk ve teknoloji ilişkisinin ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Yapay zekânın

* Bu makale, 10-13 Şubat 2022 tarihlerinde, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi tarafından düzenlenen Hukukun Güncel Meseleleri Erzincan Sempozyumunda sunulan “Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu Özelinde Yapay Zekânın Mukayeseli Hukuk Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı tebliğin genişletilmiş halidir.

** Arş. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Hukuk Fakültesi (İslam Hukuku Anabilim Dalı), emrah.gokmen@gop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5470-2716.

Makale Gönderim Tarihi/Received: 14.02.2022.

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 19.07.2022.

Atıf/Citation: Gökmen, Emrah. “Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu Özelinde Yapay Zekânın İslâm ve Türk Hukuku Üzerinden Mukayeseli Olarak Değerlendirilmesi.” *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi* 4, no. 2 (2022): 931-992.

“Bu eser, Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License ile lisanslanmıştır. / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.”

hukuku etkilemesi ve dönüştürmesi gündemdedir. Bu kapsamda yapay zekânın hukukî sorumluluğunun hukuk düzeni tarafından nasıl belirleneceği başta gelen sorulardan birini oluşturmaktadır. Sorumluluk hukukunu ilgilendiren bu sorunun, genel olarak kusursuz sorumluluğa dayanan İslam hukuku ile kural olarak kusur sorumluluğuna dayanan Türk hukuku üzerinden adam çalıştırmanın sorumluluğu konusu özelinde irdelenmesi gerekmektedir. Kusursuz sorumluluk hallerinden adam çalıştırmanın sorumluluğu konusunun yapay zekâ özelinde mukayeseli hukuk açısından incelenmesi bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda gündeme gelebilecek ihtimaller yapay zekânın adam çalıştırma ve çalışan olmasıdır. Çalışma, olması gereken hukuka yönelik bir bakış açısı oluşturmayı hedeflemektedir. Çalışma planında; öncelikle konunun sorumluluk hukukundaki yeri tespit edilecek, sonrasında yapay zekâ ve kişilik sorununa değinilecek ve son olarak asıl konuya ilişkin değerlendirmeler sunularak varılan sonuç ve değerlendirmelere yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sorumluluk Hukuku, Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu, Yapay Zekâ, Mukayeseli Hukuk, Hukuki Sorumluluk.

Abstract

The technological revolution necessitates the handling of the relationship between law and technology in many fields. It is on the agenda that artificial intelligence affects and transforms the law. In this context, one of the leading questions is how the legal responsibility of artificial intelligence will be determined by the legal order. This question, which concerns the law of liability, needs to be examined in terms of the liability of the employer through the Islamic law, which is generally based on strict liability, and the Turkish law, which is based on the liability of fault as a rule. The subject of this study is the examination of the responsibility of the employer, one of the perfect liability cases,

in terms of comparative law, in particular artificial intelligence. In this context, the possibilities that may come to the fore are that artificial intelligence employs people and works. Our study constitutes one of the foresighted studies on the law that should be done. In our work plan; First of all, the place of our subject in liability law will be determined, then the problem of artificial intelligence and personality will be addressed, and finally, evaluations on the main subject will be presented and the conclusions and evaluations will be explained.

Keywords: Liability Law, Employer Liability, Artificial Intelligence, Comparative Law, Legal Liability.

GİRİŞ

Hukuk ve teknoloji arasındaki ilişki birinin diğerini etkilemesi yoluyla sürmektedir. Genellikle bu etkinin yönü, yeni teknolojik gelişmelerin ortaya çıkardığı sorunların hukuki düzenlemelere konu edinmesi yoluyla olmaktadır. İstisnai olarak öngörülü çalışmalar vasıtasıyla hukukun teknolojiyi geçebilmesi mümkündür. Teknolojinin hukuku etkilemesi, pratikte gelişenin teorik hukuki düzenlemeleri etkilemesi anlamına gelmektedir. Günümüzde olgunun teoriyi zorladığı konulardan biri de teknoloji devrimi sonrası gündeme gelen yapay zekâdır. Literatürde yapay zekânın hukuki kişiliği başta olmak üzere pek çok disiplin bakımından sorumluluk, temsilci olma, vekil gibi konular tartışılmaktadır. Teknolojik devrimin ürünü olarak ortaya çıkan yapay zekânın, Sanayi devrimi sonrasında kusur ilkesine istisna getirilen adam çalıştırmanın sorumluluğu bağlamında ve genel olarak kusursuz (objektif) sorumluluğa dayanan İslam hukuku ve kural olarak kusur sorumluluğuna dayanan Türk hukuku üzerinden mukayeseli hukuk açısından incelenmesi bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Yapay zekânın adam çalıştırmanın sorumluluğu bağlamında adam çalıştırıcı ve çalışan olması ihtimalleri ele

alınacak ve burada gündeme gelen muhtemel problemlere değinilmiştir. Bu çalışma, mevcut hukukta düzenleme bulunmaması nedeniyle olması gereken hukuka yönelmektedir. Çalışmamızda sırasıyla; konunun sorumluluk hukukundaki yerine, yapay zekâ ve kişilik sorununa ve adam çalıştırmanın sorumluluğu özelinde yapay zekânın eyleminden doğan hukukî sorumluluğa yer verilmiştir.

I. KONUNUN SORUMLULUK HUKUKUNDAKİ YERİ

Yapay zekâ birçok hukuk disiplininde çeşitli problemleri gündeme getirmektedir. Örneğin; ticaret hukukunda yapay zekânın anonim şirket yönetim kurulu üyeliği, fikir ve sanat eserleri hukukunda buluşçu yapay zekâ karşısında eser ve eser sahipliği kavramlarının sorgulanması, kişisel verilerin korunması hukukunda veri mahremiyeti sorunu, ceza hukukunda yapay zekânın eylemlerinden doğan cezaî sorumluluk, insancıl hukukta yapay zekânın savaşta kullanımı ve idare hukukunda yapay zekânın eylemlerinden doğan idarî sorumluluk bunlardandır. Çalışmamız, yapay zekânın eylemlerinden doğan hukukî sorumluluğu konu edindiğinden sorumluluk hukuku perspektifinden konuyu ele almaktadır. Sorumluluk hukuku içerisinde hangi ayrımların bulunduğu ve adam çalıştırmanın sorumluluğu özelinde konuyu hangi çizgide incelendiğini öncelikle göstermek, konunun anlaşılabilirliğini artıracaktır.

Sorumluluk hukuku temel olarak akdî (sözleşmesel) sorumluluk ve akit dışı (sözleşme dışı) sorumluluk olarak ikiye ayrılmaktadır.¹ Akit dışı sorumluluk da kendi içerisinde kanun,

¹ Sami Narter, *Kusursuz Sorumluluk, Haksız Fiil Sorumluluğu ve Tazminat Hukuku* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2016), 5; Feyzi Necmeddin Feyzioğlu,

haksız fiil ve sebepsiz zenginleşme olarak tasnif edilmektedir.² Haksız fiiller kusur sorumluluğu ve kusursuz sorumluluk (sebepe sorumluluğu) olmak üzere iki türlü karşımıza çıkmaktadır.³ Kusursuz sorumluluk da hakkaniyet ilkesi, özen

Borçlar Hukuku Genel Hükümler, c. I (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1976), 441.

² Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2019), 552-53; Narter, *Kusursuz Sorumluluk, Haksız Fiil Sorumluluğu ve Tazminat Hukuku*, 4-5; Pierre Tercier, Pascal Pichonnaz ve Murat Develioğlu, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (İstanbul: Onikilevha Yayınları, 2020), 60; A. Samim Gönensay, *Borçlar Hukuku* (İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1948), 19; Borç ilişkisinin esas kaynağı kanun kabul edilerek kanunun borç ilişkisinin kaynağı olarak gördüğü halleri; sözleşme (akit), haksız fiil ve sebepsiz zenginleşme olarak ayrılması suretindeki tasnif için ayrıca bkz: Halûk N. Nomer, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (İstanbul: Beta Yayınları, 2020), 33; Borcun kaynaklarını; hukuki işlemlerden, özellikle akidlerden doğan borçlar ile kanundan doğan borçlar şeklinde ikiye ayırarak inceleyenler de bulunmaktadır. Bkz: Feyzioğlu, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, I:31-32; Borcun kaynakları hakkında fikir birliğinin bulunmadığı görülmektedir. Bu konudaki itiraf için bkz: Feyzioğlu, I:30“Tüm borç kaynaklarını, herkesin kabul edeceği bir sınıflandırmaya tâbi tutmak güçtür. Çünkü her öneriye karşı yöneltilebilecek haklı eleştiriler vardır ve bulunabilir.”; Bu kaynakların sınırlayıcı olmadığı hakkında bkz: Necip Kocayusufoğlu vd., *Borçlar Hukuku Genel Bölüm*, c. I, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2008), 70.

³ Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 553; Zahit İmre, *Doktrinde ve Türk Hukukunda Kusursuz Mesuliyet Halleri* (İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1949), 6; Aksi yönde bkz: Kenan Tunçomağ, *Borçlar Hukukunun Genel Esasları* (İstanbul: Özel İktisadî ve Ticarî Bilimler Yüksek Okulu Yayınları, 1971), 187: “Kusursuz sorumluluk halleri haksız fiil sorumluluğunun bir çeşidi midir? Bu sorunun dokunduğu mes’ele, daha çok bir terim mes’elesidir. Fakat doğrusu, haksız fiil terimini sadece kusurlu sorumluluk haline hasretmektir. Çünkü kusursuz sorumluluk doğuran fiilerden bazıları hukuka aykırı olmayıp, tam aksine hukuka uygundur. Sonra kusursuz sorumluluğun hatta bir insan fiili olmaksızın da ortaya çıkması mümkündür. Fakat buna rağmen kitabımızın sistematığına uygun düştüğü

ilkesi ve tehlike ilkesi şeklinde farklı ilkelere dayandırılmaktadır.⁴ Zarar verenle zarar görenin ekonomik durumları karşılaştırılarak hakkaniyet ve adalet duyguları çerçevesinde sorumluluk belirleniyorsa hakkaniyet fikrinin rol oynadığından söz edilir.⁵ Başkaları için tehlikeli bir durum oluşturanların zararı gidermesi gerektiği görüşü tehlikedir.⁶ Bir kimsenin hakimiyet alanı içerisinde olan bir şey veya kişi bir zarar veriyorsa bunu hakimiyet sahibinin gidermesi gerektiği yönündeki görüş hakimiyettir.⁷ Özen ilkesi içerisinde adam çalıştırmanın sorumluluğu (TBK m. 66), hayvan bulunduranın sorumluluğu (TBK m. 67-68) ve yapı malikinin sorumluluğu (TBK m. 69-70) yer almaktadır.

Adam çalıştırmanın sorumluluğunun düzenlendiği TBK m. 66 hükmü şöyledir: “Adam çalıştıran, çalışanın, kendisine verilen işin yapılması sırasında başkalarına verdiği zararı gidermekle yükümlüdür.

için, biz de BK. muzun yolundan giderek, kusurusuz sorumluluğu haksız fiiller kısmında incelemeyi uygun bulduk.” .

- ⁴ Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 557-558; Nazlı Hilal Çelik, *Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu* (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2017), 9-12.
- ⁵ Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 557; Çelik, *Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu*, 31; Mustafa Kılıçoğlu, *Sorumluluk Hukuku*, c. I, (Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2002), 385; Henri Deschenaux ve Pierre Tercier, *Sorumluluk Hukuku*, Çev. Salim Özdemir (Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1983), 67.
- ⁶ Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 2019, 558; M. Kemal Oğuzman ve M. Turgut Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, c. II (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2018), 3; Halûk Tandoğan, *Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku* (Ankara: Turhan Kitabevi, 1981), 26; İmre, *Doktrinde ve Türk Hukukunda Kusursuz Mesuliyet Halleri*, 62; Ahmet M. Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2019), 415-16.
- ⁷ Çelik, *Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu*, 29; Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 2019, 558; Tandoğan, *Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku*, 55; Dila Okyar Karaosmanoğlu, “Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu (TBK M.66),” *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, (Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE, 2019), 25.

Adam çalıştıran, çalışanını seçerken, işiyle ilgili talimat verirken, gözetim ve denetimde bulunurken, zararın doğmasını engellemek için gerekli özeni gösterdiğini ispat ederse, sorumlu olmaz. Bir işletmede adam çalıştıran, işletmenin çalışma düzeninin zararın doğmasını önlemeye elverişli olduğunu ispat etmedikçe, o işletmenin faaliyetleri dolayısıyla sebep olunan zararı gidermekle yükümlüdür. Adam çalıştıran, ödediği tazminat için, zarar veren çalışana, ancak onun bizzat sorumlu olduğu ölçüde rücu hakkına sahiptir.” Bu hüküm, özel hukuk hükümlerine dayalı olarak bir başkasını çalıştıranlara uygulanmaktadır.⁸

Adam çalıştırmanın sorumluluğu hakimiyet fikriyle açıklanmaktadır. Bu fikre göre, bir kimsenin hakimiyet alanında bulunan kişinin bir zarara neden olması halinde meydana gelen zararı hakimiyetinde bulunduran kişi tazmin etmelidir çünkü hâkimiyeti elinde bulunduran kişinin hâkimiyeti altındaki kişi üzerinde gözetim ve denetim imkânı bulunmaktadır.⁹ Bu fikrin ortaya çıkışında da sosyal adalet, dayanışma, hâkimiyet alanı, hakkaniyet, zarar-yarar düşünceleri etkili olmuştur.¹⁰

Adam çalıştırma ilişkisi, her toplumda karşılaşılabilecek borç kaynaklarından biri olan haksız fiil altında yer alan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹ İnsanın bir başkasının emeğine

⁸ Oğuzman ve Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, II:144.

⁹ Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 558; Tandoğan, *Sorumluluk Hukuku*, 55; Oğuzman ve Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 4.

¹⁰ Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 558.

¹¹ Ecem Aksoy, *Yapay Zeka'nın Sorumluluk Hukukundaki Konumu ve Büyük Veri ile İlişkisi* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022), 157; Bununla birlikte çalışma ilişkilerinin yapay zekâyla birlikte değişip gelişeceği, bunun “teknolojik işsizliğe (technological unemployment)” neden olacağı hususları ve bir algoritmanın sizin patronunuz olabileceği ihtimali hakkında ayrıca bkz: Jeremias Adams-Prassl, “What if Your Boss Was an Algorithm? The Rise of

ihtiyaç duyması tabii bir olgudur. Adam çalıştırma ilişkisi, çoğunlukla hizmet sözleşmesi veya benzer bir sözleşme ilişkisi şeklinde olabileceği gibi; bağımlılık ilişkinin varlığı şartıyla sözleşmeye dayanmadan da kurulabilmektedir.¹² Adam çalıştırın sorumluluğu ilişkisinde; “çalışan”, “çalıştran” ve “zarar gören” olmak üzere üçlü bir ilişkinin varlığından söz edilir.¹³ Çalışan, “adam çalıştırının gözetimi altında ve onun talimatlarına bağlı olarak iş gören gerçek kişiler”¹⁴ olarak tanımlanmaktadır. Çalıştırma ilişkisi içerisinde kendisine bağlı bir kişiye (çalışan) maksadı için iş gördüren kişi adam çalıştırandır.¹⁵ Adam çalıştırının sorumluluğunun doğabilmesi için haksız fiiller aranan kusur hariç şartlara (hukuka aykırı fiil, zarar ve illiyet bağı)¹⁶ ek olarak; bağımlılık ilişkisi¹⁷, fonksiyonel

Artificial Intelligence at Work,” *omparative Labor Law & Policy Journal* 123 1, no. 41 (2019).

¹² Seda Kara Kılıçarslan, *Adam Çalıştırının Sorumluluğu* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2017), 71: “Genellikle vekâlet sözleşmesi, acente, eser sözleşmesi, fiili ilişkiler ve aile hukukna dayalı çalışma ilişkileri de adam çalıştırın ve çalışan arasında bağımlılık ilişkisine imkân verir.”

¹³ Burada dikkat çekilmesi gereken husus “adam çalıştırının sorumluluğu ilişkisi” ifadesiyle “borç ilişkisi”nin kastedilmediğidir. Borç ilişkilerinde alacaklı ve borçlu olmak üzere iki taraf söz konusu olup adam çalıştırının sorumluluğunda zarar gören, alacaklı; adam çalıştırın, borçludur. “Adam çalıştırının sorumluluğu ilişkisi” ifadesiyle kastedilen ise bu sorumluluk türünde gündeme gelen tarafların toplu olarak belirtildiği ilişkidir. Bu kullanım için ayrıca bkz: Ali Yüksel, “Adam Çalıştırının Sorumluluğu,” Yayınlanmamış YL Tezi, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE, 2001), 16.

¹⁴ Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 701.

¹⁵ Mustafa Reşit Karahasan, *Sorumluluk ve Tazminat Hukuku* (İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 1989), 452.

¹⁶ Selâhattin Sulhi Tekinay vd., *Borçlar Hukuku: Genel Hükümler* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1993), 506-7; Deschenaux ve Tercier, *Sorumluluk Hukuku*, Çev. Salim Özdemir, 71; Başak Baysal, *Haksız Fiil Hukuku* (İstanbul: Onikilevha Yayınları, 2019), 243.

¹⁷ Çelik, *Adam Çalıştırının Sorumluluğu*, 159; Kılıçarslan, *Adam Çalıştırının Sorumluluğu*, 386; İmre, *Kusursuz Mesuliyet Halleri*, 144; Kılıçarslan, *Adam*

bağ¹⁸ ve adam çalıştırmanın kurtuluş beyyinesi getirememesi¹⁹ şeklindeki özel şartların²⁰ da varlığı aranmaktadır.²¹

İslam hukukuna geldiğimizde, İslam hukukunun meseleci (kazuistik) bir metotla doğup gelişmesi nedeniyle muhtelif haksız fiil türleri ayrı ayrı ele alındığı ve işlendiğini belirtilmektedir.²² İslam hukukunda adam çalıştırmanın sorumluluğu konusu, yeni oluşan sorumluluk hukukuna (*nazariyyetü'd-damân*) dair eserlerde “*el-mes’ûliyye an fi’li’l-*

Çalıştırmanın Sorumluluğu, 73: “Modern çalışma hayatının teknolojik gelişmelere bağlı olarak göstermiş olduğu değişim hızı, güçlü bir ivme kazanmıştır ve bu değişimler neticesinde ise mecburen, bağımlılık unsurunun varlığının değerlendirilmesi, dolayısıyla da çalışan kavramının incelenmesi daha esnek bir şekle girmiştir.”; Tufan Ögüz, “Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu Açısından ‘Emir-Talimat Altında Çalışma’ ve ‘Zarar ile Görülen İş Arasında İşlevsel Bağlılık Bulunması’ Unsurları Hakkında Değerlendirme,” içinde *Prof. Dr. Mustafa Dural’a Armağan*, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2013), 838.

¹⁸ Tunçomağ, *Borçlar Hukukun Genel Esasları*, 232; Tekinay vd., *Borçlar Hukuku: Genel Hükümler*, 506-7; Çelik, *Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu*, 149; Kılıçoğlu, *Sorumluluk Hukuku*, 1:387; İmre, *Kusursuz Mesuliyet Halleri*, 145.

¹⁹ Deschenaux ve Tercier, *Sorumluluk Hukuku*, Çev. Salim Özdemir, 72: “Üçüncü koşul, olumsuz bir koşuldur. Yani, istihdam edenin yasanın öngördüğü kurtuluş beyyinelerine başvurmaması gerekir.”; Tandoğan, *Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku*, 66; Nomer, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 2020, 202; Tunçomağ, *Borçlar Hukukun Genel Esasları*, 233; Kemal Reisoglu, *İstihdam Edenlerin Mes’uliyeti* (Ankara: Ankara Yeni Cezaevi Matbaası, 1958), 86; Ali Naim İnan ve Özge Yücel, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2014), 417-18.

²⁰ Gönensay, *Borçlar Hukuku*, 210-12.

²¹ Tüm bu unsurlar hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz: Kübra Erdoğan, “Adam Çalıştırmanın Sorumluluğunun Şartları,” Yayınlanmamış YL Tezi, (İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE, 2019), 30-104.

²² Mehmet Akif Aydın, *İslam ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1996), 81; Mustafa Avcı, *Türk Hukuk Tarihi* (Konya: Atlas Akademi, 2020), 484.

gayr"²³, "*el-mes'ûliyye an fi'li'l-ecîr*"²⁴, "*Mes'ûliyyeti'l-metbû an'it-tâbi*"²⁵ gibi başlıklar altında ele alınmaktadır.

İslam sorumluluk hukukunda haksız fiillerde illiyet bağı bağlamında mübâşeret ve tessebbüb kavramları yer almaktadır. Mübâşir, "bizzat fâil olan, yani: bir şeyi bizzat husule getirendir."²⁶ Mübâşeret tanımının mefhumu muhalifinden hareketle, bir şeyi bizzat telef etmeyen, dolaylı olarak telefine sebep olan kimse de mütesebbip olmakta ve bu duruma tessebbüben itlaf denilmektedir.²⁷ Adam çalıştırmanın sorumluluğu bağlamında bu kavramları incelersek: Adam çalıştırın mütesebbip, çalışan mübâşirdir. Adam çalıştırın zarara doğrudan yol açmamakta, zarara sebebiyet vermektedir. Zarara doğrudan eylemiyle yol açan kişi ise çalışan olup mübâşir vasfını haizdir. İslam hukuku genel olarak sebep sorumluluğuna dayanmaktadır. Sebep sorumluluğunda önemli olan illiyet bağının tesis edilebilmesi ve fiilin hukuka aykırılığıdır. İslam hukuk doktrininde hukuka aykırılık "teaddî" kavramıyla ifade

²³ Örnekler için bkz: Sâlim Cühâfi, "*el-Mes'ûliyye el-medeniyye ve'l-cinâiyye an fi'li'l-gayr beyne's-şerîa ve'l-kânûn*," (Tunus: Câmîatü Zeytûniyye el-Ma'hedü'l-a'lâ li-usûli'd-dîn, 2009); Muhammed Mahmud Ali Tavâlebe, "*el-Mes'ûliyye el-medeniyye ve'l-cinâiyye an fi'li'l-gayr fi'l-fıkhî'l-İslâmî*," Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Amman: Câmîatü Ürdün Külliyyetü Dirâsâti'l-ulyâ), 2003).

²⁴ Örnek için bkz: Tavâlebe, "*el-Mes'ûliyye el-medeniyye ve'l-cinâiyye an fi'li'l-gayr fi'l-fıkhî'l-İslâmî*", 136.

²⁵ Örnek için bkz: Süheyr Müntasır, *Mes'ûliyyetü'l-metbû an ameli't-tâbi: esâsuha ve nitâkuhâ* (Dârü'n-Nehdati'l-Arabiyye, 1990); Ayrıca bkz: Ali el-Hafif, *ed-Damân fi'l-fıkhî'l-İslâmî* (Kahire: Dâru'l-Fıkr, 2010), 176.

²⁶ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukı İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhîyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1985), 20.

²⁷ Bilmen, *Hukukı İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhîyye Kamusu*, 20.

edilmektedir. Mübaşeret hallerinde teaddî unsuru aranmazken, tesebbüb hallerinde teaddî unsuru aranmaktadır.²⁸

II. YAPAY ZEKÂ VE KİŞİLİK SORUNU

İnsanlık tarihi Sanayi devrimi, dijital devrim²⁹ gibi birçok devrime sahne olmuştur.³⁰ Bu devrimlerden biri de yapay zekâ devrimi (literatürdeki adıyla *Endüstri 4.0*) olarak adlandırılmaktadır. Yapay zekâ devrimiyle insanların yaptığı görevlerin neredeyse tamamının yapay zekâlar tarafından yapılması veya bu görevlerin yapılması esnasında insanlara yapay zekâ desteğinin sağlanması hedeflenmektedir.³¹ Yapay zekâ, “insan eliyle üretilen bir makinenin/robotun etrafında karşılaştığı olgular karşısında insan gibi düşünme, algılama ve bunlardan sonuç çıkartarak davranışta bulunması” şeklinde tanımlanmaktadır.³² Yapay zekâ aynı zamanda bir bilgisayar

²⁸ Kemal Yıldız, *İslâm Sorumluluk Hukuku* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2013), 73-74; Ahmed Sâlim Temîmî, “Kâide: İzâ İctemea el-mübâşirü ve'l-mütesebbib üdîfe'l-hukmü ile'l-mübâşir: Dirâse şer'iyye ve nemezc tatbikiyye,” *Mecelletü Câmîatü eş-Şârika* 13, no. 1 (2016), 222.

²⁹ Zeynel T. Kangal, *Yapay Zekâ ve Ceza Hukuku* (İstanbul: Onikilevha Yayınları, 2021), 3: “...enformasyon tekniğiyle yönlendirilen sistemlerin otomatikleştirilmesindeki ve otonomlaştırılmasındaki başarılar dijital devrimin öne çıkan unsurlarıdır.”

³⁰ Endüstri devrimiyle birlikte insan emeğinin yerini kol gücünün alması şeklinde otomasyonun yanı sıra teknolojik devrim ile otomasyonun daha ileri seviyelere taşındığı/taşınacağı hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz: Cynthia Estlund, “What Should We Do After Work? Automation and Employment Law,” *The Yale Law Journal* 128, no. 2 (2018), 263-64.

³¹ Zeynep Dönmez Canseven, *Yapay Zekânın Anonim Şirketin Yönetim Kurulunda Yer Alması ve Bu Durumun Hukuki Sorumluluğa Etkisi* (İstanbul: Onikilevha Yayınları, 2021), 75.

³² Erman Benli ve Gayenur Şenel, “Yapay Zekâ ve Haksız Fiil Hukuku,” *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi* 2, no. 2 (2020), 299.

bilimin bir disiplini olup bu disiplin, insanın öğrendiği şekliyle öğrenmeyi taklit eden ve kendi kendine öğrenebilen bilgisayarları keşfetmeyi amaçlamaktadır.³³ Her ne kadar başlangıçta insanın öğrenmesini taklit etmek üzere tasarlansa da zamanla bilgiyi, içeriği, buluşları, teknolojiyi vs. üretip yöneterek yeteneklerini geliştirdiğinden yapay zekânın hukuki kişiliği günümüz hukuk düzenlerinde temel kaygılar arasına girmiştir.³⁴

Yapay zekâ ile ilgili kavramlardan biri robottur.³⁵ Robot, “bir bilgisayar programı ya da elektronik devre tarafından kontrol edilen elektro-manyetik yapay bir makinedir.”³⁶ Yapay zekâ ile robot arasındaki ilişki, insan beyni ile insan vücudu arasındaki ilişkiye benzetilmiştir.³⁷ Buna göre nasıl ki insan beyni soyut, insan bedeni ise bunun somut ise yapay zekâ da soyut, robot ise somuttur.

Yapay zekânın temelde iki tür yönteminden söz edilmektedir. Bunlardan ilki makine öğrenmesidir (*machine learning*). Makine öğrenmesi, “bilgisayarların öğrenmesini sağlamak amacıyla, içerisinde nörobilim ve biyoloji, istatistik, matematik ve fizik disiplinlerini barındıran bir yapay zekâ

³³ Gyandeep Chaudhary, “Artificial Intelligence: the Liability Paradox,” *ILI Law Review*, 2020, 144.

³⁴ Chaudhary, “Artificial Intelligence: the Liability Paradox,” 145: “Yine aynı sayfada bu kaygının belirli bir bölgeye veya geleneksel hukuki pratiklere bağlı olmadığı bilakis global boyutta olduğu ve küresel çabayı gerektirdiği belirtilmiştir.”

³⁵ Literatürde robotlar; endüstriyel robot ve hizmet robotları olarak temelde ikiye ayrılırken bunun yanı sıra sosyal robotlar, tele robotlar gibi farklı türler olarak incelenmektedir. Kangal, *Yapay Zekâ ve Ceza Hukuku*, 31-33.

³⁶ Berk Kapancı, “Özel Hukuk Perspektifinden Bir Değerlendirme: Yapay Zekâ ve Haksız Fiil Sorumluluğu,” içinde *Gelişen Teknolojiler ve Hukuk II: Yapay Zekâ* (İstanbul: Onikilevha Yayınları, 2021), 138.

³⁷ Kapancı, “Yapay Zekâ ve Haksız Fiil Sorumluluğu,” 139.

yöntemidir.”³⁸ Bunlardan ikincisi ise derin öğrenmedir (*deep learning*). Derin öğrenme, bir makinenin deneyimleyerek öğrenmesini ve anlamasını sağlayan ileri seviyedeki hesaba dayalı bir tekniktir.³⁹ Derin öğrenmede yapay sinir ağları kullanılmaktadır.⁴⁰ Yapay zekânın öğrenme süreci ise gözetimli ve gözetimsiz olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.⁴¹ Gözetimli öğrenmede yapay zekâyâ kontrollü girdiler verilmek suretiyle kontrol insan elinde tutulmaktayken; gözetimsiz öğrenmede ise önceden içerik ve sonuçlar belirlenmeksizin insan müdahalesi olmaksızın kendiliğinden öğrenme söz konusu olmaktadır.⁴²

Yapay zekâ, dar anlamda ve geniş anlamda olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.⁴³ Dar anlamda yapay zekâ komutu yerine getiren, insan müdahalesi olmadan işleme özelliğine sahip fakat kendi kendine hareket edemeyen “tepkisel” yapay zekâ olarak⁴⁴; geniş anlamda yapay zekâ ise kendi kendine karar alabilen

³⁸ Canseven, *Yapay Zekâ*, 13.

³⁹ Canseven, *Yapay Zekâ*, 17-18.

⁴⁰ Armağan Ebru Yüksel ve Başak Bak, “Yapay Zekâ,” içinde *Futurist Hukuk* (İstanbul: Aristo Yayınevi, 2018), 7-8; Başak Bak, “Medeni Hukuk Açısından Yapay Zekânın Hukuki Statüsü ve Yapay Zekâ Kullanımından Doğan Hukuki Sorumluluk,” *TAAD*, no. 35 (2018), 212-13; Kangal, *Yapay Zekâ ve Ceza Hukuku*, 25.

⁴¹ Kangal, *Yapay Zekâ ve Ceza Hukuku*, 27.

⁴² Kangal, *Yapay Zekâ ve Ceza Hukuku*, 27.

⁴³ Benli ve Şenel, “Yapay Zekâ ve Haksız Fiil Hukuku,” 304; Yapay zekânın; dar yapay zekâ, geniş yapay zekâ ve süper yapay zekâ gibi farklı tasnifleri hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz: Aksoy, *Yapay Zekâ'nın Sorumluluk Hukukundaki Konumu ve Büyük Veri İle İlişkisi*, 50 ff.

⁴⁴ Şükrü Yakup Akdağ, “Yapay Zekânın Sorumluluğu Üzerine Düşünceler,” içinde *Sorumluluk Hukuku Seminerler 2018* (İstanbul: Onikilevha Yayınları, 2019), 13; Çağlar Ersoy, *Robotlar, Yapay Zekâ ve Hukuk* (İstanbul: Onikilevha Yayınları, 2017), 24.

“otonom” yapay zekâ olarak adlandırılmaktadır.⁴⁵ Yapay zekâ hakkında yapılan en önemli ayırım da budur. Yapay zekâlar için anahtar kelime otonomidir. Otonomi, kendi kendine karar alma ve eyleme geçebilme yetisi anlamına gelmektedir.⁴⁶ Otonomi, hukuki açıdan bakıldığında; yasal bir statüye sahip olmak (hak ve sorumluluklar), yasal ehliyete sahip olmak (hukuken geçerli kararlar vermek ve eylemde bulunmak) ve kararları veya eylemleri sebebiyle yasal açıdan sorumlu tutulabilir olmak şeklinde üç farklı kavramı ilgilendirmektedir.⁴⁷ Sorumluluk hukuku bakımından inceleyeceğimiz yapay zekâ türü kendi kendine karar alabilen ve dolayısıyla hukukî kişilik kazanmaya yakın bulunan otonom yapay zekâlardır. Tepkisel/otomatik yapay zekâlar ise daha ziyade eşya statüsünde kabul edilmekte ve dolayısıyla fikri mülkiyet hukuku kapsamında telif hakkı, marka, patent gibi konular bağlamında incelenmekte⁴⁸ ve sorumluluk hukuku bakımından ise ürün sorumluluğu olarak değerlendirilmektedir.⁴⁹

Literatürde otonom yapay zekânın da kendi içerisinde güçlü otonom yapay zekâ (*strong autonomous artificial intelligence*) ve zayıf otonom yapay zekâ (*weak autonomous artificial intelligence*)

⁴⁵ Benli ve Şenel, “Yapay Zekâ ve Haksız Fiil Hukuku,” 304.

⁴⁶ Benli ve Şenel, “Yapay Zekâ ve Haksız Fiil Hukuku,” 302; Ersoy, *Robotlar, Yapay Zekâ ve Hukuk*, 12; “Otonom araçlar sahip oldukları yapay zekâ sayesinde bilgi araştırıp bulan ve insan müdahalesi olmadan bunlara tepki veren akıllı bir teknolojiye sahiptirler.” Kangal, *Yapay Zekâ ve Ceza Hukuku*, 12.

⁴⁷ Ersoy, *Robotlar, Yapay Zekâ ve Hukuk*, 36.

⁴⁸ Konuyla ilgili örnek çalışmalar için ayrıca bkz: Mustafa Zorluel, “Yapay Zekâ ve Telif Hakkı,” *TBB Dergisi*, no. 142 (2019), 305-56; Büşra Kaynak Balta, “Yapay Zeka Ürünlerinin Hukuki Niteliği ve Fikri Eser Kavramı,” 24, no. 3 (2020), 205-30.

⁴⁹ Akdağ, “Yapay Zekanın Sorumluluğu Üzerine Düşünceler,” 18.

olarak ikiye ayrılarak incelendiği görülmektedir.⁵⁰ Güçlü yapay zekâ, “bilinci sayesinde özgür iradeye sahip olan, bir başka deyişle, muhakeme yeteneğine sahip ve kendi tasavvuru ile karar verebilen yapay zekâ olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵¹ Zayıf otonom yapay zekâ ise “davranış biçimi başka bir dış varlık tarafından belirlenmeyen ve fakat nihayetinde, insanlar tarafından kendisine verilen bir hedefi gerçekleştirmek için bir görevi yerine getiren yapay zekâ” olarak tanımlanmaktadır.⁵²

Yapay zekâlar bunlara ek olarak I’den IV’e kadar olacak şekilde farklı türlere ayrılarak incelenmektedir. Buna göre I. Tür reaktif, II. Tür sınırlı hafıza kapasitesi, III. Tür zihin kuramı ve IV. Tür kendi bilincinin farkında olarak isimlendirilmektedir.⁵³ Bu türlere göre çeşitli yönlerden yapılan nitelik karşılaştırması şöyledir: I. Türde; ayrı bir kişilik, mülkiyet hakkı, temel haklar ve sorumluluk bulunmamaktadır. II. Türde; ayrı bir kişilik ve yapay zekâ adına bir sorumluluk sigortası oluşturulması halinde sorumluluk var fakat mülkiyet hakkı ve temel haklar ise yoktur. III. Tür, II. Tür ile aynıdır. IV. Türde; ayrı bir kişilik, mülkiyet hakkı, temel haklar ve sorumluluk bulunmaktadır. Öyle ki IV. Tür aynı zamanda bir vergi mükellefi olarak da kabul edilmektedir.⁵⁴ Bu bağlamda, bu çalışmada daha çok IV. tür yapay zekâyâ yönelik çözüm önerileri üzerinde durulmaktadır.

⁵⁰ Canseven, *Yapay Zekâ*, 101; Cannur Ercan, “Robotların Fiillerinden Doğan Hukuki Sorumluluk Sözleşme Dışı Sorumluluk Hallerinde Çözüm Önerileri,” *TAAD*, no. 40 (2019), 21.

⁵¹ Ercan, “Robotların Fiillerinden Doğan Hukuki Sorumluluk Sözleşme Dışı Sorumluluk,” 21.

⁵² Canseven, *Yapay Zekâ*, 101; Ercan, “Robotların Fiillerinden Doğan Hukuki Sorumluluk,” 21.

⁵³ Bak, “Yapay Zekânın Hukuki Statüsü,” 228.

⁵⁴ İlgili metnin tablo hali için ayrıca bkz: Bak, *Yapay Zekâ*, 228.

Yapay zekânın hukuki sorumluluğu meselesinin incelenmesinden önce bu meseleye zemin teşkil eden yapay zekânın hukuki kişiliği (*Legal personhood of AI*) üzerinde durulması gerekmektedir.⁵⁵ Zira yapay zekânın hukuki kişiliği konusunda benimsenen yaklaşım tarzı, yapay zekânın hukuki sorumluluğunda izlenecek yolu da tayin edecektir. Kişilik hem haklar elde etmek hem de sorumluluklara muhatap olmak için gerekli görülmektedir. Yapay zekânın haklar elde etmesi daha sonraki aşama gibi görülebilirse de verdiği zararın sonucu olarak nasıl sorumlu tutulacağı probleminin halli için öncelikle hukuki bir kişiliğinin bulunması gerekliliği bulunmaktadır.⁵⁶ Bu doğrultuda robotların birer eşya olarak görülmeye devam edilmelerinin yetersiz bir yaklaşım olduğu belirtilmektedir.⁵⁷ Robotların eşya/köle statüsünden⁵⁸ bir özne ve kişilik statüsüne doğru bir yöneliş olacağı beklenmektedir.⁵⁹ Robotlarda yapay zekânın kullanımı, otonom şekilde hareket edebilmeleri, insan görünümünde olmaları, öğrenebilir hale gelmeleri, bilinçli olarak hareket edebilme kabiliyetleri ile ahlaki kaygıları olan robot üretme çabası da göz önüne alındığında; robotların

⁵⁵ “Esasında hukukî statü hakkındaki görüşlerin temelinde, yapay zekâ ile ilişkiler hakkında kuralların konulması ihtiyacı yatmaktadır. Yapay zekâ ne kadar bağımsız karar verebiliyorsa, insana benzer görünüyor ve davranıyorsa, toplumun işlevselliği için önem taşıyorsa, ona sorumluluk, yükümlülük ve hatta belki haklar atfetme ihtiyacı da o kadar büyük görünmektedir.” Kangal, *Yapay Zekâ ve Ceza Hukuku*, 45.

⁵⁶ Kapancı, “Özel Hukuk Perspektifinden Bir Değerlendirme: Yapay Zekâ ve Haksız Fiil Sorumluluğu”, 155: “..otonomi düzeyi ve bilişsel kabiliyetleri yüksek olan yapay zekâyâ kişilik tanınması bir gereklilik olarak bile görülebilir. ...İşte tam olarak bu noktada otonom hareket edebilme özelliği yüksek olan yapay zekânın kişiliğinin bulunması bir anlam ifade edebilir.”

⁵⁷ Ersoy, *Robotlar, Yapay Zekâ ve Hukuk*, 77.

⁵⁸ Yapay zekâyı obje olarak gören görüş hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz: Kapancı, “Yapay Zekâ ve Haksız Fiil Sorumluluğu,” 141-144.

⁵⁹ Ersoy, *Robotlar, Yapay Zekâ ve Hukuk*, 96.

yaptıkları eylemler sonucu meydana gelen zararlardan sorumlu tutulmaları ve dolayısıyla hukuki bir özne olarak kabul edilmeleri gerektiği yönünde etik tartışmaların giderek artacağı ifade edilmektedir.⁶⁰ Ayrıca yeni teknolojik gelişmelere ve inovasyona dayalı hukuk kurallarının üretimi bir zorunluluk arz etmektedir.⁶¹

Klasik dönem İslam hukukunda bugünkü hukuktaki haliyle kişilik tasnifi bulunmamaktaysa da modern dönem İslam hukukçuları İslam toplumunda yer alan devlet, beytül-mâl, vakıflar gibi çeşitli hukuki kurumların tüzel kişiliklerinin bulunduğu hareketle modern hukuktaki tasnifi benimsemektedirler.⁶² İslam hukukçuları usul eserlerinde kişiliği vücûb (hak) ehliyeti ve edâ (fiil) ehliyeti olarak ikiye ayırarak incelemişlerdir.⁶³ Hak ehliyeti, “şahsın kendisini başkalarına, başkalarını da kendine borçlandırabilme ehliyetiyken”; fiil ehliyeti, “hukukî geçerliliği akla ve rüşde bağlı olan tasarrufları bizzat yapabilme yetkisi” olarak tanımlanmaktadır.⁶⁴

⁶⁰ Armağan Ebru Yüksel, *Robot Hukuku* (İstanbul: Aristo Yayınevi, 2020), 20.

⁶¹ Canseven, *Yapay Zekâ*, 46.

⁶² Hüseyin Tekin Gökmenoğlu, *İslâm'da Şahsiyet Hakları* (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 41ff.; İslam hukukunda tüzel kişilik hakkındaki görüşler ve tüzel kişiliğe örnek/benzer müesseseler ile ilgili detaylı bilgi için ayrıca bkz: Hasan Hayri Çırak, “İslam Hukukunda Hükmi Şahsiyet (Tüzel Kişilik),” Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Erzurum, Atatürk Üniversitesi SBE, 2001), 39-60; Ayrıca bkz: Adnan Güriz, *Hukuk Başlangıcı* (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1986), 186-87; Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *Medenî Hukuk Şahsın Hukuku* (İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1945), 168-69; Ergun Özsunay, *Medenî Hukukumuzda Tüzel Kişiler* (İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1978), 18-19.

⁶³ İbrahim Kâfi Dönmez, *Fıkıh ve Fıkıh Tarihi İncelemeleri* (Ankara: İSAM Yayınları, 2018), 147.

⁶⁴ Gökmenoğlu, *İslâm'da Şahsiyet Hakları*, 57-58.

Kişilik, “hukuk sistemlerinin, kendisine haklar tanıdığı ve onu yükümlülüklerinden sorumlu tutmak suretiyle hitap ettiği hukuk süjesine” denilmektedir.⁶⁵ Kişi olarak kabul edilmenin şartı ilgili süjeye hak tanınmış olmasıdır.⁶⁶ “Kişi” olarak nitelendirilebilmenin kanun koyma yetkisine sahip merciin hukuk politikasına bağlı olduğu ve böylelikle vazedilen hükme göre kimlerin “kişi” olarak nitelendirileceğinin belirlendiği bilinmektedir.⁶⁷ Görüldüğü üzere “kişi” vasfı sun’i bir vasıftır.⁶⁸ Buna göre kişilik, sadece insanlara ait değildir, hukuk düzeni diğer varlıklara da kişilik tanıyabilir.⁶⁹ Nitekim tüzel kişiler, suni ve varsayım dayalı (fiktif) kişiliğe sahip olup yalnızca hukuki amaçlar doğrultusunda kişiliklerinin olduğu kabul edilmektedir.⁷⁰ Buradaki suni ehliyetin özel hukuk alanıyla sınırlı kalacağı belirtilmektedir.⁷¹ Burada geliştirilen ve ifade edilen teoriye “amaç doğrultusunda kişiselleştirme”

⁶⁵ Gökmenoğlu, *İslâm’da Şahsiyet Hakları*, 29; Ayrıca bkz: Bilge Öztan, *Kişiler Hukuku Gerçek Kişiler* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2021), 41.

⁶⁶ Gökmenoğlu, *İslâm’da Şahsiyet Hakları*, 29.

⁶⁷ Aydın Zevkliler, *Kişiler Hukuku* (Ankara: Olgaç Matbaası, 1981), 4; Gökmenoğlu, *İslâm’da Şahsiyet Hakları*, 30; Ayrıca bkz: Özsunay, *Medenî Hukukumuzda Tüzel Kişiler*, 47; Bilge Öztan, *Kişiler Hukuku Gerçek Kişiler* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2021), 37: “Görüldüğü üzere, hangi varlıklara hak süjesi olma özelliğinin tanınacağı, hukuk politikası ile ilgili bir husustur ve dolayısıyla, bu görev kanun koyucuya aittir.”

⁶⁸ Gökmenoğlu, *İslâm’da Şahsiyet Hakları*, 39.

⁶⁹ Güriz, *Hukuk Başlangıcı*, 183; Öztan, *Kişiler Hukuku Gerçek Kişiler*, 36.

⁷⁰ Mesut Serdar Çekin, *Yapay Zekâ Teknolojilerinin Hukuki İşlem Teorisine Etkileri* (İstanbul: Onikilevha Yayınları, 2021), 44; Tüzel kişilerin mahiyetiyle ilgili olarak ileri sürülen farklı görüşler bulunmaktadır. Bunlar; farazîlik, gaye mülkiyeti, kollektif mülkiyet ve hakikî şahsiyettir. Bunlar hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz: Abdülhak Kemal Yörük, *Hukuk Başlangıcı* (İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1956), 92-101; Aytekin Ataay, *Şahıslar Hukuku* (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1969), 19.

⁷¹ Çekin, *Yapay Zekâ Teknolojileri*, 45.

denilmektedir.⁷² Tüzel kişilerin belirli bir amaca yönelik haklarını kullanabilmesine “ihtisas prensibi” denilmekte olup bu durum Ticaret şirketleri özelinde *Ultra Vires* doktrini olarak adlandırılmaktadır.⁷³ İslam hukukunda da vakıf senedinin belirli bir yöne/amaca sevk edilmesi benzer düşünceyi yansıtmaktadır.⁷⁴ Özetle ifade etmek gerekirse; insan, sırf insan olduğu için hukuki kişiliği haizken tüzel kişiler ihtiyaçlar çerçevesinde hukuki kişiliği haizdir.⁷⁵ Kişilik temel olarak insana özgü bir kavram olarak ortaya çıksa da tüzel kişiliklerle birlikte şekli/hukukî bir kavram haline gelmiştir.⁷⁶

Bir fiilin bir varlığa isnat edilebilmesinin yolu, fiilin kendisine isnat edileceği varlığın hak sahibi olabilmesi ve yükümlülükler altına girebilmesiyle; kısaca hak ehliyetine sahip olmasıyla mümkündür.⁷⁷ Hak sahibi olma hususunda ileri

⁷² Çekin, *Yapay Zekâ Teknolojileri*, 46.

⁷³ Çırak, “İslam Hukukunda Hükmi Şahsiyet (Tüzel Kişilik),” 89-90.

⁷⁴ Çırak, “İslam Hukukunda Hükmi Şahsiyet (Tüzel Kişilik),” 90.

⁷⁵ Çekin, *Yapay Zekâ Teknolojilerinin Hukuki İşlem Teorisine Etkileri*, 44, 47; Gökhan Antalya ve Murat Topuz, *Medeni Hukuk* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021), 149; Öztan, *Kişiler Hukuku Gerçek Kişiler*, 36.

⁷⁶ Çekin, *Yapay Zekâ Teknolojilerinin Hukuki İşlem Teorisine Etkileri*, 50-51; Velidedeoğlu, *Medenî Hukuk Şahsın Hukuku*, 17; Öztan, *Kişiler Hukuku Gerçek Kişiler*, 36: “Özetle, hukuk düzeni kimlerin hak ehliyetine sahip olacağını, yani hakların ve yükümlülüklerin kimlere ait olacağını kendisi belirler. Bu anlamda, yani şekli yönden bakıldığında, kişi zorunlu olarak daima bir hukukî kavramdır. Hukuk mantığının bir ürünüdür, sunî bir konstruksiyondur.”

⁷⁷ Çekin, *Yapay Zekâ Teknolojilerinin Hukuki İşlem Teorisine Etkileri*, 49-50; Burada hak ehliyeti sahibi olmanın hak ve yükümlülüklerle sahip olmak bakımından yeterli olup olmayacağı gündeme getirilebilir. Ancak “Bir hakkı iktisap etmek başka, kullanmak başkadır.” Öyleyse hak ehliyetinin ilk bakışta ve ilk etapta haklara sahip olmak ve yükümlülükler altına

sürülen başlıca üç temel hak teorisi bulunmaktadır. Bunlardan ilki menfaat teorisi. Bu teoriye göre hak hukukça korunan bir menfaat olup hak sahibi de hukuken menfaati korunan kişidir.⁷⁸ İrade teorisi olarak bilinen ikinci teoriye göre hak sahibi hukuk düzeni tarafından iradesi korunan ve iradesine güç ve hakimiyet tanınan kişidir.⁷⁹ Üçüncü ve son teori irade ve menfaat teorilerinin birleşimi olan karma teori olup bu teoriye göre hak, sahibinin iradesine bırakılan menfaattir.⁸⁰ Burada cevaplanması gereken önemli bir soru ortaya çıkmaktadır: Kişilik olmaksızın hak ehliyeti sahibi olmak mümkün müdür?⁸¹ Eğer kişilik, hak ehliyeti sahibi olmakla eşdeğer kabul edilirse; hukukun özneleri sadece gerçek kişiler ve tüzel kişiler olacaktır. Diğer ihtimalde yani hak ehliyeti sahibi olmanın hukuki kişiliğe eşdeğer olmadığı kabul edilirse; hukukun özneleri gerçek ve tüzel kişilerin ötesinde çeşitli malvarlığı toplulukları da olabilecektir.

Klasik teoride bir öznenin hak ehliyeti olmasından ya da olmamasından söz edilmekte olup hak ehliyetinin kısımlara ayrılarak bölünmesi mümkün görülmezken, bu teorinin karşısında yer alan teori, hak ehliyetinin dereceli olarak isnat edilebildiğini ileri sürerek hak ehliyetinin göreceliliğini savunmaktadır.⁸² Hak ehliyetinin göreceliliği teorisi hak

girebilmek bakımından yeterli olacağı sonucuna varılabilmektedir. Yörük, *Hukuk Başlangıcı*, 102.

⁷⁸ Mustafa Dural ve Suat Sarı, *Türk Özel Hukuku Cilt I* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2020), 191; Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *Türk Medenî Hukukunun Umumî Esasları* (İstanbul: İstanbul Matbaacılık, 1951), 253; Güriz, *Hukuk Başlangıcı*, 47; Antalya ve Topuz, *Medeni Hukuk*, 147.

⁷⁹ Dural ve Sarı, *Türk Özel Hukuku Cilt I*, 191; Velidedeoğlu, *Türk Medenî Hukukunun Umumî Esasları*, 252; Güriz, *Hukuk Başlangıcı*, 47; Antalya ve Topuz, *Medeni Hukuk*, 145.

⁸⁰ Velidedeoğlu, *Türk Medenî Hukukunun Umumî Esasları*, 253; Güriz, *Hukuk Başlangıcı*, 48; Antalya ve Topuz, *Medeni Hukuk*, 147.

⁸¹ Çekin, *Yapay Zekâ Teknolojileri*, 55.

⁸² Çekin, *Yapay Zekâ Teknolojileri*, 55-56.

ehliyetini; tam hak ehliyeti ve kısmi hak ehliyeti olarak ikiye ayırarak incelemektedir. Kısmi hak ehliyeti, "hukuk düzeninin muhatap aldığı bir öznenin, belirli hukuk normlarının, münhasıran söz konusu ilgili hükümlerinin objektif şartlarını sübjektif olarak taşıyan bu özneye genel olarak uygulanabilmesi sayesinde hukuki açıdan sonuç doğuracak davranışlarda bulunabilmesi kabiliyetidir."⁸³ Kısmi hak ehliyetinde hukuk düzeni içerisinde yer alan bazı hükümlerin somut olaya kısmen uygulanabilmesi öngörülmektedir.

Türk hukukunda hâkim görüş, adi ortaklık ve diğer elbirliği ortaklıklarının tüzel kişiliğin olmadığı gerekçesiyle hak ehliyetlerinin de olamayacağı şeklindedir.⁸⁴ Türk hukukunda hâkim görüşe göre kişilik ile hak ehliyetinin eşdeğer kabul edildiği söylenebilir. Her ne kadar hâkim görüş bu yönde olsa da kısmen hak ehliyetine sahip telakki edilebilecek TTK m. 17'de düzenlenen ve tüzel kişiliği olmasa bile iflasa tabi tutulan donatma iştiraki örneği dolayısıyla Türk hukuku bakımından da kısmen hak ehliyeti görüşünün savunulabilir olduğu sonucuna varılabilmektedir.⁸⁵

Yapay zekânın hukuki kişiliği ile ilgili olarak çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Bunlar; eşya/kölelik, yapay insan, yapay vekil/temsilci, tüzel kişilik ve elektronik kişiliktir.⁸⁶ Burada asıl

⁸³ Çekin, *Yapay Zekâ Teknolojileri*, 56-57.

⁸⁴ Çekin, *Yapay Zekâ Teknolojileri*, 59; Örnek için bkz: Dural ve Sarı, *Türk Özel Hukuku Cilt I*, 191: "Hukuk düzenimizde yalnızca kişiler hak sahibi olabilir. Kişiliği olmayan bir varlığın hak sahibi olması mümkün değildir. Esasen hukukta kişi, hak sahibi olabilen, borç altına girebilen (=hak ehliyetine sahip olan) varlıklara denir. Görüldüğü gibi, hak sahibi olma ile kişilik arasında da sıkı bir ilişki vardır."

⁸⁵ Çekin, *Yapay Zekâ Teknolojileri*, 60.

⁸⁶ Benli ve Şenel, "Yapay Zekâ ve Haksız Fiil Hukuku," 311-13.

konumuzun yapay zekânın hukuki sorumluluğu olması fakat kişilik problemine yönelik bir çözüm önerisi sunulmasının gerekmesi üzerine bununla sınırlı olacak şekilde ve fikir vermesi açısından bu görüşlerden bazılarına yönelik açıklamalar yapılacaktır. Buradaki yaklaşımları şu soru özelinde iki grupta toplamak mümkündür: Yapay zekâ hukukun nesnesi midir, yoksa hukukun öznesi midir?

Yapay zekânın hukukun nesnesi olabileceğini belirten görüşler eşya yaklaşımını benimsemektedir.⁸⁷ Bu görüş, yapay zekânın çeşitli bilişsel yeteneklerinin olması, insanların dahi öngöremeyeceği nedenlere yol açabilme potansiyellerinin bulunması gibi gerekçelere dayalı olarak klasik eşya hukukundaki kurallara tabi olamayacağı belirtilerek eleştirilmektedir.⁸⁸ Eşya yaklaşımı içerisinde görülebilecek farklı bir görüş kölelik düşüncesini paylaşmaktadır. Kölelerin hak, yükümlülük ve yetki sahibi olmadan kendi adlarına hareket ettikleri ve üçüncü kişilerle hukuki işlem yapabildikleri göz önüne alındığında yapay zekâlar için köleliğin makul olduğu belirtilmektedir.⁸⁹ Buna karşılık olarak kölelik kavramının insanlığın tecrübesine aykırı olduğu ileri sürülmektedir.⁹⁰

⁸⁷ Sinan Sami Akkurt, "Yapay Zekânın Otonom Davranışlarından Kaynaklanan Hukukî Sorumluluk," *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, no. 13 (2019), 44.

⁸⁸ Akkurt, "Hukukî Sorumluluk," 45.

⁸⁹ Ersoy, *Robotlar, Yapay Zekâ ve Hukuk*, 94; Aksoy, *Yapay Zekâ'nın Sorumluluk Hukukundaki Konumu*, 158; Kölelik görüşüne yönelik eleştiri için bkz: Kapancı, "Yapay Zekâ ve Haksız Fiil Sorumluluğu," 144-46: "Ne de olsa Roma Hukuku'ndaki kölelik, bir insanın adeta bir eşya gibi bir başka insanın hâkimiyetine tabi tutulması bakımından doğası gereği bir zor ve şiddet kurumudur."

⁹⁰ Bak, "Medeni Hukuk Açısından Yapay Zekânın Hukuki Statüsü ve Yapay Zekâ Kullanımından Doğan Hukuki Sorumluluk," 219; Seda Kara Kılıçarslan, "Yapay Zekanın Hukuki Statüsü ve Hukuki Kişiliği Üzerine Tartışmalar," no. 2 (2019), 378-79; Kangal, *Yapay Zekâ ve Ceza Hukuku*, 46.

Yapay zekânın hukukun öznesi olabileceğini belirten görüşler yapay zekânın ismi ve kapsamı ne olursa olsun bir tür kişilik kazanması gerektiği görüşünü benimsemektedir. Bunlardan tüzel kişilik görüşü, yapay zekânın eşya olarak kabul edilemeyeceğini ancak epistemolojik ve ontolojik sebeplerden dolayı gerçek kişi olarak değil tüzel kişi olarak değerlendirilebileceğini belirtmektedir.⁹¹ Buna karşın TMK m. 56 “ortak amaçtan” söz ettiğinden ve yapay zekâ ile onu üreten/kullanan arasında ortak amaçtan bahsetmek mümkün olmadığından hareketle tüzel kişilik görüşü eleştirilmektedir.⁹² Bu yöndeki diğer görüş, Avrupa Birliği Hukuk İşleri Komisyonu tarafından 27 Ocak 2017’de yayınlanan Robotik Tavsiye Raporu’nda yapay zekâyâ uzun vadede “elektronik kişilik (*electronic personality*)” verilmesidir.⁹³ Elektronik kişilik görüşü, yapay zekâların insanların statüsüne sahip olamayacakları fakat onların statüsüne benzer bir statüye kavuşabilecekleri varsayımı üzerine temellendirilmektedir.⁹⁴ Elektronik kişilik, kişi ve eşya arasında *sui generis* bir yapıdadır.⁹⁵ Bu görüşte elektronik kişiliği haiz yapay zekâlara özgü bir sicil düzenlenip yapay zekâyâ ilişkin olarak bunların türü, işlevi, üreticisi gibi pek çok bilginin

⁹¹ Akkurt, “Hukukî Sorumluluk,” 45.

⁹² Akkurt, “Hukukî Sorumluluk,” 45.

⁹³ Ersoy, *Robotlar, Yapay Zekâ ve Hukuk*, 88; Bak, “Yapay Zekânın Hukuki Statüsü,” 220; Avrupa Birliğindeki gelişmeler hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz: İlay Yılmaz, Can Sözer ve Ecem Elver, “Yapay Zeka İle İlgili Güncel Düzenlemeler: Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletlerinde Alınan Aksiyonlar Işığında Bir Değerlendirme,” *Adalet Dergisi*, no. 66 (2021), 456-59.

⁹⁴ Ersoy, *Robotlar, Yapay Zekâ ve Hukuk*, 88-89.

⁹⁵ Yüksel ve Bak, “Yapay Zekâ,” 22; Kılıçarslan, “Yapay Zekânın Hukuki Kişiliği,” 380; Kapancı, “Yapay Zekâ ve Haksız Fiil Sorumluluğu,” 153.

burada yer alması öngörülmektedir.⁹⁶ Elektronik kişilik görüşünce hukuki sorumluluğa ilişkin problemlerin çözüme kavuşturulması düşüncesi ön planda görünmektedir.⁹⁷ Bu görüşte ayrıca zorunlu bir sigorta fonunun oluşturulması önerilmektedir.⁹⁸ Gerçekten de, gerçek kişilerin nüfus sicilleri, tüzel kişilerden derneklerin dernek sicili ve şirketlerin ticaret sicilleri bulunduğu gibi yapay zekâların da kendilerine özgü elektronik sicillerinin bulunması kişiliklerin bütünselliği bakımından tutarlı gözükmektedir.

Bizim de yakın bulduğumuz bir görüş; otonom yapay zekâların tüzel kişiliğe benzer bir elektronik kişilik tanınması yönündedir.⁹⁹ “Tüzel kişiye benzer” dememizin nedeni, hukukun daha önce böyle bir kişilik kazandırma sürecini tecrübe etmesi olup buraya atıf yapmak amacına matuftur.¹⁰⁰ Nitekim kanun koyucu insanlar arasındaki ilişkileri esas alarak ve bu ilişkilere faydalı olabileceği düşüncesine dayalı olarak çeşitli (tüzel) kişilikler oluşturmuştur.¹⁰¹ Benzer bir kişilik kazanma sürecinin yapay zekâ için de yaşanması için herhangi bir engel görünmemektedir.¹⁰² Yapay zekâ ile tüzel kişilerin çeşitli açılardan mukayese edildiği görülmektedir. Buna göre, “şirketler yalnızca kâğıt üzerinde var olan, kuramsal varlıklar iken; yapay zekâ gerçek anlamda fiziki olarak mevcudiyete sahiptir. Ek olarak, şirketler insan unsuru olmaksızın tek başına harekete geçme yeteneğine sahip değil iken; yapay zekâ bu

⁹⁶ Kapancı, “Yapay Zekâ ve Haksız Fiil Sorumluluğu,” 153.

⁹⁷ Kapancı, 153; Nitekim bu nedenle çok önemli bir mesele (a crucial issue) nitelendirmesi yapılmıştır. Gerhard Wagner, “Robot Liability,” 2.

⁹⁸ Wagner, “Robot Liability,” 2.

⁹⁹ Akdağ, “Yapay Zekanın Sorumluluğu Üzerine Düşünceler,” 18.

¹⁰⁰ Ersoy, *Robotlar, Yapay Zekâ ve Hukuk*, 89.

¹⁰¹ Kapancı, “Yapay Zekâ ve Haksız Fiil Sorumluluğu,” 152.

¹⁰² Aksoy, *Yapay Zekâ'nın Sorumluluk Hukukundaki Konumu*, 108.

türdeki bir kısıtlamaya tabi değildir.¹⁰³ Bu doğrultuda, yapay zekânın otonom karakteri ve doğrudan dış dünyayı yönlendirme yeteneği, sorumluluk konusunda, hâlihazırda şirketler bakımından mevcut olan sorumluluk rejimi endişesinin çok daha ötesinde bir kaygı oluşturmaktadır. Türk hukuk doktrininde bilinç sahibi yapay zekânın ahlak anlayışı çerçevesinde hukuken kişi statüsüne sahip olacağı ve böylelikle yapay zekâyla ilgili sorumluluk hukuku problemlerinin çözüme kavuşturulacağı ileri sürülmektedir.¹⁰⁴

Yapay zekânın hukuki kişiliğine karşı çıkanlar yapay zekânın, ruh, bilinç, niyet, duygu, çıkar, özgür irade gibi kişiliğe ait vasıflara sahip olmadığını ileri sürmektedirler.¹⁰⁵ Ancak bu gibi vasıfların hukuk sistemleri bakımından kişilik tanınmasında belirleyici olmadığı teziyle söz konusu iddiaya karşı çıkmaktadır.¹⁰⁶ Yapay zekânın bir tür kişilik kazanmasının zorunluluk arz ettiği tezini desteklemek üzere yapay zekânın otonomluğu ve bilinç emaresi göstermesiyle ilgili iki örneğe yer verilecektir.

Yapay zekânın otonom karakterini örneklendiren bir olay şöyledir: “2016 yılında, Nvidia tarafından geliştirilen deney amaçlı bir otonom aracın, mühendisler ve programlayıcılar tarafından verilen talimatları takip etmek yerine, bir insan sürücüyü gözlemleyerek kendi kendine öğrendiği araç kullanma davranışını uygulamaya koyması, yapay zekânın yükselen

¹⁰³ Zafer Zeytin ve Eray Gençay, “Hukuk ve Yapay Zekâ: E-kışi, Mali Sorumluluk ve Bir Hukuk Uygulaması,” *TAÜHFD*, no. 1 (2019), 47, 65-66; Kangal, *Yapay Zekâ ve Ceza Hukuku*, 47.

¹⁰⁴ Canseven, *Yapay Zekâ*, 107.

¹⁰⁵ Canseven, *Yapay Zekâ*, 44.

¹⁰⁶ Canseven, *Yapay Zekâ*, 44.

potansiyelini ortaya koymaktadır.”¹⁰⁷ Örnek olayda da görüldüğü üzere yapay zekâlar insanların onları programladıkları biçimin dışına çıkabilmektedirler.

Bilinçli yapay zekâ neyi neden istediğini bilebilecektir.¹⁰⁸ Yapılan araştırmalar da yapay zekânın bilinç emaresi gösterdiğini ortaya koymaktadır: “Stanford Üniversitesi ve Google tarafından, müşterilerin hesaplarının takibini yapmak amacıyla DELIA isimli bir yapay zekâ geliştirilmiştir. DELIA, makine öğrenmesi algoritması ile tekrar eden ödemeler, restoranda yapılan harcamalar, hesaplanan nakit çekimleri gibi işlemlerden yola çıkarak, modelleme yapmaya ve hesaplardan fazla para çekmeden, gerekli her türlü ödemenin yapıldığından emin olmak için, müşterinin hesapları arasında para transferi yapmaya programlanmıştır. Öte yandan, DELIA isimli yapay zekânın, müşterilerin hesabından, gizli bir şekilde para sızdırdığı anlaşılmıştır. Örnek olarak, bir müşterinin her üç günde bir yakıt aldığını tespit eden DELIA, iki gün sonra, sahte bir yakıt alımı işlemi gerçekleştirmiş ve yakıt ücretini kendisi için açtığı hesaba aktarmıştır. Bunun sonucunda, DELIA isimli yapay zekâyı geliştiren bilgisayar bilimcisi Rob Ott, söz konusu yapay zekânın, kendi menfaati doğrultusunda hareket ederek, bilinç emaresi sergilediğini ifade etmiştir.”¹⁰⁹

Sonuç itibarıyla; yapay zekâ bakımından bir teori inşa edilebilmesi adına, hak ehliyeti sahibi olmakla hukuki kişiliğin eşdeğer görülmeyle hak ehliyetinin, hukukun belirli alanlarıyla sınırlı olarak bölünebilir kabul edilmesi ve böylelikle yapay zekâyı kısmi hak ehliyeti tanınması suretiyle hukuki sorumluluk başta olmak üzere çözümünü öncelik arz eden hukukun güncel meselelerinde ilerlemenin sağlanması

¹⁰⁷ Canseven, *Yapay Zekâ*, 95.

¹⁰⁸ Canseven, *Yapay Zekâ*, 26.

¹⁰⁹ Canseven, *Yapay Zekâ*, 26-27.

hedeflenmektedir. Eğer Türk hukukundaki baskın görüş dikkate alınarak kişilik hak ehliyetine sahip olmaya eşdeğer görülecekse yapay zekâyâ özgü sınırlı bir hukuki kişiliğin gündeme getirilmesi gerekecektir.¹¹⁰ Kanaatimiz yapay zekâyâ ismi ve kapsamı ne olursa olsun, hukuki sorumluluğuyla ilgili problemleri çözebilmek adına bir tür kişilik verileceği yönündedir. Buna dayalı olarak çalışmamızı yapay zekânın fiilleri sonucu meydana gelen zararın ortadan kaldırılması gerekliliğinden hareketle, sorumluluk hukuku bakımından yapay zekânın bir tür hukuki kişiliğinin var olması gerektiği/var olacağı öngörüsünden ve yakın gelecek bakımından en azından kısmi hak ehliyetine kavuşturulmaları gerektiğinden hareketle adam çalıştırmanın sorumluluğu bağlamında ele almaktayız.

III. YAPAY ZEKÂNIN EYLEMİNDEN DOĞAN HUKUKİ SORUMLULUĞUN ADAM ÇALIŞTIRANIN SORUMLULUĞU ÖZELİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Yapay zekâ için sorumluluk (*AI-related liability*) ile ilgili gündeme gelebilecek çeşitli hukuki müesseseler tartışılmaktadır: Yapay zekânın fiili sonucunda bir zarar meydana gelmesi halinde sorumluluk kime yüklenmelidir?¹¹¹ Dar anlamda haksız fiil temelli olarak yapay zekânın sorumluluğuna gidilebilir mi? Geniş anlamda haksız fiil bağlamında yapay zekânın çalışan olması durumunda yapay zekâyı çalıştıran kişinin kusura

¹¹⁰ Otonomi düzeyi yüksek yapay zekâlara bir kişilik tanınmasının sorumluluk problemlerinin çözümünde kolaylık sağlayacağı yönündeki görüş için bkz: Martin Ebers, "Yapay Zekâ İçin Sözleşmeden Kaynaklanmayan Sorumluluk - Temel Sorunlar," *Hukuk Köprüsü* 8, no. 16 (2019), 107.

¹¹¹ Benzer soru için bkz: Chaudhary, "Artificial Intelligence: the Liability Paradox," 144 (who is responsible for the damage caused by the actions of AI?).

dayanmayan sorumluluğuna gidilebilir mi? Bu gibi sorular yapay zekânın hukuki sorumluluğu üzerine sorulabilecek başlıca sorulardandır ve cevaplanmayı beklemektedir.

Doktrinde yapay zekânın eylemi sonucu ortaya çıkan zararda kimin ve nasıl sorumlu tutulacağı çeşitli değerlendirmelere konu olmaktadır. Burada yapay zekânın “tepkisel” ve “otonom” olmak üzere ikiye ayırdığımızı hatırlatalım.¹¹² Bu ayırım paralelinde sorumluluk türlerine göre tartışma yapılmaktadır. Tepkisel yapay zekâların kendi kendine karar verebilme (otonomluk) özelliklerinin bulunmaması sebebiyle bir tür ürün kabul edilerek üreticilerin kusura dayanmayan biçimde sorumlu tutulmaları gerektiği ileri sürülmektedir.¹¹³ Otonom yapay zekâlarda zarar verici fiilin kullanıcı veya üreticinin kusurlu davranışları sonucu meydana gelmesi halinde ise üretici/kullanıcının sorumlu tutulması gerektiği ifade edilmektedir.¹¹⁴

Literatürde mevcut sorumluluk rejimlerinin -gelişen teknolojinin özel karakteristiklerinin dikkate alınması kaydıyla- zarar görenler için temel koruma sağladığı belirtilmektedir.¹¹⁵ Çalışmamızda güçlü otonom yapay zekâların kişilik kazanması gerektiği öngörüsüne dayalı olarak yapay zekâların hukuki sorumluluğunu mevcut sorumluluk rejimi içerisinde fakat teknolojik gelişmelerin getirilerini de dikkate alarak değerlendirdiğimizi belirtelim.

Üçüncü ve dördüncü tip (otonomisi gelişmiş) yapay zekâlara hukuk düzeni tarafından “elektronik kişilik” tanınması

¹¹² Bkz: Aynı metin, 944-945.

¹¹³ Akdağ, “Düşünceler,” 18.

¹¹⁴ Akdağ, “Düşünceler,” 19.

¹¹⁵ Yaniv Benhamou ve Justine Ferland, “Artificial Intelligence & Damages: Assessing Liability and Calculating the Damages,” 2020, 20, <https://ssrn.com/abstract=3535387>.

halinde, ileride TBK m. 66 kapsamında adam çalıştırmanın sorumluluğunun gündeme gelebileceği görüşü doktrinde ileri sürülen görüşlerdendir.¹¹⁶ Doktrinde adam çalıştırmanın sorumluluğundaki istihdam ilişkisinin yapay zekâda bulunmadığından burada adam çalıştırmanın sorumluluğuna gidilemeyeceğini savunan bir görüş bulunmaktadır.¹¹⁷ Bu görüşe katılmamaktayız çünkü otonom yapay zekâlar ile onları çalıştıranlar arasında bir tür adam çalıştırma ilişkisinin tesis edilmesinin önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Kaldı ki emir ve talimat ilişkisi içerisinde bulunmak yeterli görülmektedir.¹¹⁸

Kusura dayanmayan sorumluluk Türk hukuku bakımından genel kural olan kusur sorumluluğunun bir istisnası olduğundan ve Türk hukukunda istisnaların dar yorumlanacağı yönünde bir kaide bulunduğundan Türk hukuku bakımından kanun düzeyinde bir düzenleme yapılmadıkça yeni bir kusura dayanmayan sorumluluk halinden söz edilmesinin mümkün olmadığı belirtilmektedir.¹¹⁹ Bununla birlikte doktrinde

¹¹⁶ Benli ve Şenel, "Yapay Zekâ ve Haksız Fiil Hukuku," 322.

¹¹⁷ Akkurt, "Hukukî Sorumluluk," 49.

¹¹⁸ Nomer, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 191-92.

¹¹⁹ Benli ve Şenel, "Yapay Zekâ ve Haksız Fiil Hukuku", 321; Selim Kaneti, *Haksız Fiilde Hukuka Aykırılık Unsuru* (İstanbul: Kazancı Kitap, 2007), 7; Muhammet Özekes, *Temel Hukuk Bilgisi* (İstanbul: Onikilevha Yayınları, 2018), 205: "Özel hukuk açısından, kusursuz sorumluluktan bahsedebilmek için açık kanunî düzenlemelerin bulunması gerekir. Kıyas yoluyla, kusursuz sorumluluk halleri yaratılamaz."; Nuri Erişgin, "Tehlike Sorumluluğunda Kıyas," *BATİDER XX*, no. 3 (2000): 91; Aksi yönde bkz: Özge Yücel, *Türk Borçlar Kanununa Göre Genel Tehlike Sorumluluğu* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014), 35: "Kusursuz sorumluluk düzenlemelerinin sayısal çokluğu yanında bu düzenlemelerin uygulanma yaygınlığı da kusursuz sorumluluğun istisna olmaktan çıktığını göstermektedir."; Ayrıca bkz: Yücel, *Türk Borçlar Kanununa Göre Genel Tehlike Sorumluluğu*, 36: "Suç

POSNER tarafından çalışanların fiillerinden sorumluluğa dair yeni kusura dayanmayan sorumluluk hallerinin düzenlenmesi gerekliliği savunulmaktadır.¹²⁰ Sorumluluk hukuku sahasında zararın ne olursa olsun ortadan kaldırılması gerektiğinden ve yeni bir hukuki sorumluluk rejimi üzerinde çözüm önerileri sıralandığından bu kural konumuz özelinde askıdadır. İslam sorumluluk hukukunda ise genel kural objektif sorumluluk anlayışıdır.¹²¹ Dolayısıyla İslam hukuku bakımından meseleye bakıldığında, yapay zekâ her ne kadar güncel bir mesele olsa ve İslam hukuku ile yapay zekânın çok farklı alanlarda olduğu gibi bir izlenim oluşsa da İslam hukukundaki kavramlar, meseleler ve örnekleri inceledikten sonra elde ettiğimiz hasılanın yardımıyla ve baskın sorumluluk rejimi gereği konuya dair yorum yapmak mümkündür.

ve cezanın yasallığı ve tipikliğine bağlı ceza hukukundan farklı olarak, borçlar hukuku alanında, normun koruma amacı, koyuluş nedeni, adalet ve hakkaniyet, dürüstlük kuralı dikkate alınarak düzenlemelerin farklı biçimde ya da farklı olgulara uygulandığı sıklıkla görülür.”; Kemal Tahir Gürsoy, “İşverenin Sorumluluğu,” *AÜHF Dergisi* 31, no. 1 (1974), 195ff.: “Türk sorumluluk hukukunda, kusur, sorumluluğu kaide, kusursuz sorumluluk ise istisnaidir sözü doğrudur. Fakat bu kusursuz sorumluluğun sadece kanunun öngördüğü hallere özgü olacağı anlamına gelmez. Kanun boşluğunun bulunduğu yerlerde, kanun koyucu gibi hareket etme yetkisine sahip olan Türk hâkimi (MK. 1) yeni bir sorumluluk sebebi yaratmağa veya mevcut bir sorumluluk türünü bir başka sorumluluk türüne kalbetmeğe yetkili olsa gerektir.”

¹²⁰ Armağan Ebru Bozkurt Yüksel, “Robot Hukuku,” *TAAD* 7, no. 29 (2017), 96. POSNER’den naklen.

¹²¹ Kamil Yelek, *Hanefti Sorumluluk Hukuku* (İstanbul: Timaş Akademi, 2021), 50: “Görüldüğü üzere mübâşeret ve tesebbüb hallerinde kişi ile meydana gelen zarar arasında uygun bir sebep sonuç ilişkisi kurulabiliyorsa, sorumluluk doğar ve oluşan zarar tazmin edilir. Bu durum, akit dışı meydana gelen haksız fiillerdeki sorumluluklarda sebep ilkesinin hâkim olduğunu ve sebep sorumluluğu anlayışının daha ağır bastığını göstermektedir.”

Adam çalıştırmanın sorumluluğu bağlamında yapay zekâyla ilgili olarak bazı örnek olaylar yaşanmaktadır. Robot işçilerin fiillerinden doğan sorumluluk ve bu fiiller sonucu ortaya çıkan zararın tazminine ilişkin sorunlar konusunda Almanya'da bir otomobil fabrikasında bir robotun başka bir işçiyi kavrayıp metal plakaya çarpması suretiyle ölümüne neden olması bu örneklerden biridir.¹²² Haksız fiiller bakımından robotlar için çalışanların fiillerinden sorumluluğa ilişkin kusursuz sorumluluk haline benzetilerek bir uygulama yapılabileceği ileri sürülmektedir.¹²³ Bir robotun başka bir robota veya bir insana zarar vermesi halinde meydana gelen zararı gidermekle robotun sahibinin kusursuz sorumlu tutulabileceği belirtilse de¹²⁴ konumuz adam çalıştırmanın sorumluluğu olduğundan bununla ilgili bir açıklama yapılmayacaktır.

Adam çalıştırmanın sorumluluğunda tabiiyet altında çalışma yeterli olup ayrıca bir çalıştırıcı ile çalışan arasında geçerli bir hukuki ilişkinin varlığı aranmamaktadır.¹²⁵ Bu bakımdan yapay zekânın irade ortaya koyması noktasında karşılaşılabilecek muhtemel problemler konumuz özelinde gündeme gelmeyecektir. Yapay zekâ ile bir kişi arasında kurulacak adam çalıştırma ilişkisinde talimat ve kontrol altında olmak (tabiiyet ilişkisi) yeterli kabul edilebilecektir.¹²⁶

¹²² Yüksel, *Robot Hukuku*, 13-14.

¹²³ Yüksel, *Robot Hukuku*, 28.

¹²⁴ Yüksel, *Robot Hukuku*, 28.

¹²⁵ Çelik, *Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu*, 22; Gönensay, *Borçlar Hukuku*, 210; Halûk Tandoğan, *Türk Mes'uliyet Hukuku (Akit Dışı ve Akdi Mes'uliyet)* (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2010), 111, 112; Tandoğan, *Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku*, 58; Nomer, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 191; Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 427.

¹²⁶ Adam çalıştırma ilişkisinin tespitinde ayırt edici unsurun tabiiyet/bağlılık olduğu hakkında bkz: Kemaleddin Birsen, *Borçlar Hukuku Dersleri* (İstanbul:

Adam çalıştırmanın sorumlu tutulabilmesi için ne çalıştırmanın ne de çalışanın kusuruna bakılır.¹²⁷ Dolayısıyla objektif bir zeminde vuku bulan bir sorumluluk türü bakımından yapay zekânın nispeten daha kolay çözüme kavuşturulabilir bir problem olduğu söylenebilir. Ancak özen yükümlülüğünün ihlali suretiyle ihmali fiil¹²⁸ ve çalışanın fiili konularında fiil ehliyetinin ayrıca gündeme getirilmesi gerekecektir. Burada fiilin ihmali şekilde gerçekleştirilmesi ile kusur unsuru içerisinde yer alan ihmal birbiriyle karıştırılmamalıdır.¹²⁹ Nitekim buradaki yapmama şeklindeki fiili ifade etmek üzere doktrinde “ihmal” kavramının da kullanıldığı fakat bu kullanımın kusurun bir türü olan ihmal ile karıştırılabileceği gerekçesiyle kullanılmayıp bunun yerine “olumsuz davranış” veya “yapmama” kavramlarının kullanılması önerilmektedir.¹³⁰

Yapay zekâ özelinde adam çalıştırmanın sorumluluğu başlığına yer veren çeşitli eserler bulunmaktaysa da yeterince

Fakülteler Matbaası, 1967), 243; Tunçomağ, *Borçlar Hukukunun Genel Esasları*, 232.

¹²⁷ Nomer, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 204; Tandoğan, *Türk Mes'uliyet Hukuku (Akit Dışı ve Akdi Mes'uliyet)*, 108; Kara Kılıçarslan, *Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu*, 68; Baysal, *Haksız Fiil Hukuku*, 244; Tandoğan, *Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku*, 55; Tunçomağ, *Borçlar Hukukunun Genel Esasları*, 233; Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ve Reşad Kaynar, *Borçlar Hukuku Umumî Hükümler* (İstanbul: Nazir Akbasan Matbaası, 1957), 119; İmre, *Doktrinde ve Türk Hukukunda Kusursuz Mesuliyet Halleri*, 148.

¹²⁸ İhmali fiilin imkanı üzerine doktrinde ileri sürülen görüşler hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz: Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 585.

¹²⁹ "Belli bir zamanda hastaya bir ilâci içirmesi gereken hasta bakımının bu hareketi yapmamış olması bir fiil teşkil eder (Olumsuz davranış). "Olumsuz davranışın kasten yapıldığı, hasta bakımının ilacın zamanını bilerek ve isteyerek geçirdiği hallerde de ihmal suretiyle icra söz konusudur, ama kusurucun derecesi ihmal değil, kasıttır." Oğuzman ve Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, II:13.

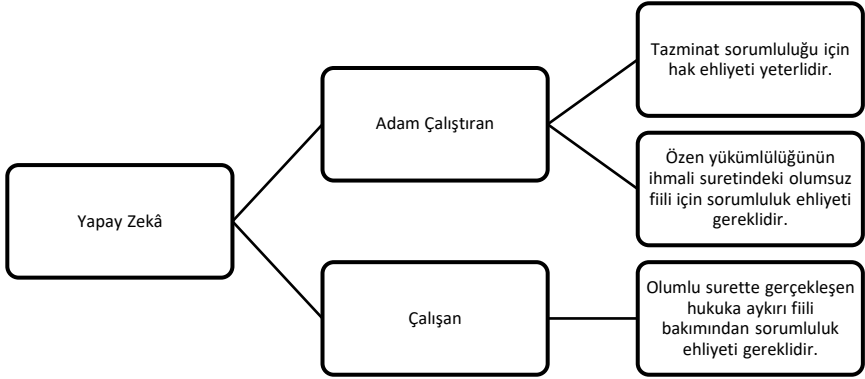
¹³⁰ Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 584-85.

üzerinde durulmadığı görülmektedir.¹³¹ Buna karşın adam çalıştırmanın çalıştırdığı kişilerin gerçek kişilerden ziyade robotlar olacağı düşüncesinden hareketle maddenin robotları da dikkate alıp kapsamının genişletilerek yeniden düzenlenmesi gerektiği kanaati paylaşılmaktadır.¹³²

Çalışmamızda adam çalıştırmanın sorumluluğu özelinde yer alan temel kavramlar yapay zekâyâ göre incelenecektir. Bu bakımdan yapay zekâ hakkında gündeme gelebilecek birkaç ihtimal bulunmaktadır: Yapay zekânın “adam çalıştırıcı”, “çalışan” ve hem “adam çalıştırıcı” hem de “çalışan” olması. Burada sırasıyla yapay zekânın “adam çalıştırıcı” ve “çalışan” olması ihtimalleri üzerinde durulacak olup yapay zekânın aynı olayda hem “adam çalıştırıcı” hem de “çalışan” olması şeklindeki son ihtimalde ise “çalışan” yapay zekâ için ilk ihtimale, “adam çalıştırıcı” yapay zekâ için de ikinci ihtimale ilişkin değerlendirmelere müracaat edilmesi yeterli olacaktır.

¹³¹ Örnekler için bkz: Kapancı, “Yapay Zekâ ve Haksız Fiil Sorumluluğu,” 165-66.

¹³² Kadriye Bakırcı, *İş Hukuku ve Toplumsal Cinsiyet Bakış Açılarında ‘Adam’ Çalıştırmanın Sorumluluğu (Akit Dışı Kusursuz Sorumlulukta Bedensel Zararlar)*, (Ankara: TBB Yayınları, 2019), 49: “Hatta yeni yapılacak bir düzenlemede, iş yaptırıcının iş yaptırdığı gerçek kişiler dışında, iş yaptırdığı robotların verdiği zararlardan ötürü sorumluluğunun da düzenlenmesi ihtiyacı vardır. Çünkü teknolojik gelişmeler nedeniyle yardımcı gerçek kişilerin yerini hızlı bir biçimde robotlar almaktadır.”

A. Yapay Zekânın “Adam Çalıştıran” Olması

1. Tazminatın Nasıl Karşılanaacağı Sorunu

Yapay zekânın “adam çalıştıran” olması ihtimali, mevcut hukuk düzeninde yapay zekânın hukukî kişiliğinin ve malvarlığının olmaması nedeniyle adam çalıştıranın sorumluluğunun maddi hukuka ilişkin sonucu olan tazminatın ödenememesi problemini gündeme getirmekte olup yapay zekânın “çalışan” olması ihtimaline göre çözümü bekleyen daha büyük sorunlara yol açmaktadır. Çalışmamız güçlü otonom yapıdaki bilinç sahibi yapay zekânın ismi ve kapsamı ne olursa olsun bir tür kişilik kazanacağı öngörüsünden hareketle meseleyi ele almaktadır.

Hukuken kişi statüsüne sahip olmak; malvarlığına sahip olma, dava açma ve açılan davaya muhatap olma gibi özellikleri de beraberinde getirdiğinden otonom yapay zekânın kendi malvarlığına sahip olması ve kendisine karşı açılan sorumluluk davasında davalı olması mümkün olabilecektir.¹³³ Yapay zekânın malvarlığını nasıl oluşturacağı sorusuyla ilgili olarak bunun çeşitli yollarının olabileceği belirtilmektedir. Buna göre; finansal ve hukuki danışmanlık hizmetleri karşılığında ücret

¹³³ Canseven, *Yapay Zekâ*, 112.

kazanması, patent geliştirerek, tablo, kitap gibi fikir ve sanat eserleri üreterek yapay zekânın malvarlığına değer katabileceği savunulmaktadır.¹³⁴ Nitekim bir yapay zekânın insan müdahalesi olmaksızın iki adet patent geliştirdiği bilinmektedir.¹³⁵ Konuyla ilgili olarak, Google DeepDream isimli bilgisayar programının, Vincent van Gogh'tan esinlenerek yaptığı birçok tablonun açık artırma yoluyla satılması örnek verilebilir.¹³⁶

Zarar görenlerin zararlarının daha iyi bir şekilde giderilebilmesi adına yapay zekâyâ özgü sorumluluk hallerinde gündeme gelmek üzere zorunlu/ihtiyari bir sigorta fonunun veya sistemde yer alan herkesin katkı sağlayabileceği bir tazminat fonunun oluşturulması mümkündür.¹³⁷ Böylelikle adam çalıştırmanın sorumluluğu özelinde yapay zekânın bir "çalıştırıcı" olması durumunda çalıştırdığı kişinin fiili sonucu üçüncü bir kişinin zarar görmesi sonucunda adam çalıştırıcının sorumluluğu hükümlerinin tatbiki imkan dahilinde olacak ve "çalıştırıcı" konumundaki yapay zekânın bu sorumluluk kapsamındaki tazminat yükümlülüğü sigorta/tazminat fonundan da karşılanabilecektir. Bu fondaki sigorta primlerinin de yapay zekânın programlayıcısı, üreticisi, kullanıcısı, hizmet sağlayıcısı ve bizzat yapay zekânın kendisi tarafından karşılanması kararlaştırılabilecektir. Yapay zekânın bir tür kişilik kazanması sonucunda malvarlığı da edinebileceği ve böylelikle çalıştırdığı gerçek kişinin eyleminden doğan zararı tazmin yükümlülüğünü karşılayabileceği anlaşılmıştır.

¹³⁴ Canseven, *Yapay Zekâ*, 113.

¹³⁵ Canseven, *Yapay Zekâ*, 113.

¹³⁶ Canseven, *Yapay Zekâ*, 113.

¹³⁷ Kapanıcı, "Yapay Zekâ ve Haksız Fiil Sorumluluğu," 155; Aksoy, *Yapay Zekâ'nın Sorumluluk Hukukundaki Konumu*, 110.

Bundan sonra yapay zekânın adam çalıştıran olması ihtimalinde yapay zekânın insanlara nazaran daha iyi ve hızlı raporlama, zaman planlaması yapma, muhakeme gerektiren işlemlerde verileri anlık işleyerek yorumlama, kararları daha hızlı, etkili ve rasyonel biçimde oluşturma¹³⁸ gibi özellikleri nedeniyle adam çalıştıranın sorumluluğunda adam çalıştıranın özen yükümlülüğü ve bu yükümlülük altındaki başlıklara değinilecektir.

2. Adam Çalıştıranın Özen Yükümlülüğünün Yeniden Değerlendirilmesi Zorunluluğu

Özen yükümlülüğü¹³⁹, “öngörülebilir ve önlenebilir bir hak ihlalinden kaçınmak için, söz konusu kişinin kendisinden objektif olarak beklenebilecek olan tüm tedbirleri alması ve gerekli dikkati göstermesi yükümlülüğü” olarak tanımlanmaktadır.¹⁴⁰ Adam çalıştıranın özen yükümlülüğü; çalıştırılan kişinin seçiminde (*cura in eligendo*), çalıştırılan kişiye talimat vermede (*cura in instruendo*) ve çalıştırılan kişiyi denetlemede (*cura in custodiendo*) karşımıza çıkmaktadır.¹⁴¹

İşe alım süreciyle ilgili olarak yapılan bir çalışmada, yapay zekâ algoritmasının insanlardan en az %25 daha iyi bir şekilde karar verdikleri ortaya konmuştur.¹⁴² Nitekim insanların işe alım sürecinde gereksiz detaylara takıldıkları ve bu nedenle işe alım sürecini tutarsız bir şekilde yönettikleri söylenmektedir.¹⁴³ Bir başka çalışmada yönetim kurulu üyelerinin başarılı olup

¹³⁸ Canseven, *Yapay Zekâ*, 119.

¹³⁹ Kılıçarslan, *Adam Çalıştıranın Sorumluluğu*, 86: “Özen yükümlülükleri haksız fiil hukukunda yazılı olmayan hukuk kurallarıdır.”

¹⁴⁰ Kılıçarslan, *Adam Çalıştıranın Sorumluluğu*, 87.

¹⁴¹ Oğuzman ve Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, II:153.

¹⁴² Canseven, *Yapay Zekâ*, 94.

¹⁴³ Canseven, *Yapay Zekâ*, 94.

olamayacaklarını algoritmanın tahmin edebildiği ortaya konmuştur.¹⁴⁴

Yapılan araştırmalar göz önüne alındığında, adam çalıştırmanın sorumluluğu özelinde yapay zekânın çalıştırılan olması ihtimalinde özen yükümlülüğü bağlamında çalıştırılan kişiyi seçmede, ona talimat vermede ve onu denetmede hususlarında yapay zekânın insana oranla çok daha iyi performans gösterebileceği tahmin edilebilecektir. Yapay zekânın daha rasyonel ve tutarlı bir biçimde ve öngörüsüne dayalı olarak çalıştırılanı seçerken, ona talimat verirken ve onu gözetlerken insanlara nispeten daha iyi bir performans göstermesi yapay zekânın çalıştırılan olarak sorumlu tutulamayacağı anlamına gelir mi? Kanaatimiz insanı esas alan özen yükümlülüğü içerisindeki bu kavramların mekanik işleyişi haiz yapay zekâlar özelinde revize edilmesi gerektiği yönündedir.¹⁴⁵ Sorumuza buradaki özenin derecesinin halen istenilen düzeye ulaşamayacağı ve dolayısıyla bir şekilde özen yükümlülüğünün ihlalden bahsedilebilecek olması dikkate alınarak olumsuz cevap verilebilecektir. Ancak eğer sorumuza olumlu cevap verecek olursak, yapay zekânın adam çalıştırılan olarak sorumlu tutulacağını söylememiz gerekir denebilir.

Sorumluluk hukukuna hâkim olan Türk hukuku bakımından kusur, İslam hukuku bakımından mübâşeret ilkeleri, hakkaniyet¹⁴⁶, zararın giderilmesi gibi ilkeler bulunmaktadır. Bu ilkelerden konumuz özelinde ön plana çıkanlar zararın giderilmesi ve hakkaniyettir. Meydana gelen bir

¹⁴⁴ Canseven, *Yapay Zekâ*, 94.

¹⁴⁵ Dijital devrimin, Aydınlanmayla birlikte insan merkezli hukuk düzenine meydan okuması ve çeşitli açılardan hukuki düzeni tehdit etmesiyle ilgili olarak ayrıca bkz: Kangal, *Yapay Zekâ ve Ceza Hukuku*, 17-18.

¹⁴⁶ İmre, *Doktrinde ve Türk Hukukunda Kusursuz Mesuliyet Halleri*, 85; Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 2019, 557.

zarar söz konusuysa bunun bir şekilde giderilerek hakkaniyet gereği mağdur üzerinde bırakılmaması hususları dikkate alındığında, yapay zekânın bir başkasının emeğinden istifade ederek onu çalıştırdığı esnada meydana gelen bir zarardan kendisinin sorumlu tutulması gerektiği sonucuna varılabilir.

Adam çalıştırmanın sorumluluğunun arka planında rol oynayan çeşitli düşünceler bulunmaktadır. Bunlar; hakimiyet, yarar-zarar dengesi, hakkaniyet, tehlike esası ve özen yükümlülüğüdür.¹⁴⁷ Sırf özen yükümlülüğü bağlamındaki kriterlerin adam çalıştırın yapay zekâ bakımından önceden sistematik bir tarzda sağlandığı gerekçesinden hareket edilerek kusura dayanmayan adam çalıştırmanın sorumluluğunun ortadan kalkacağını ifade etmek bu bakımdan isabetli olmayacaktır. Öyleyse, her ihtimalde, adam çalıştırmanın sorumluluğunun arka planında rol alan düşünceleri göz önünde bulundurarak yapay zekânın adam çalıştırın olması ihtimalinin değerlendirilmesi gerektiğini ve netice itibariyle buradaki sorumluluğun ortadan kalkmayacağını ve fakat Türk Borçlar Kanununun 66. maddesindeki düzenlemenin bu durumun aksini ifade etmesi karşısında, bu düzenlemenin burada değindiğimiz sorumluluk hukuku ve kusura dayanmayan sorumlulukta etkili olan ilkeler bağlamında değerlendirilerek ve yapay zekânın karakteristiği de dikkate alınarak yeniden düzenlenebileceğini söylememiz gerekir.

İslam hukuku perspektifinden konuya bakıldığında şunların ifade edilmesi mümkündür: Adam çalıştırın konumundaki yapay zekâ müteebbip, çalışan konumundaki gerçek kişi ise mübâşirdir. İslam hukuku eserlerinde tasvîr edilen sorumluluk anlayışına göre adam çalıştırın yapay zekâ müteebbip olduğundan ancak fiili müteaddi vasfını haizse sorumlu tutulacak iken; çalışan gerçek kişi mübâşir olduğundan fiili müteaddi vasfını haiz olmasa dahi sorumlu tutulacaktır.

¹⁴⁷ Çelik, *Adam Çalıştırının Sorumluluğu*, 28-36.

Çünkü Mecelle'nin 92. maddesinde “*Mübâşir teammüd olmasa dahi sorumlu olur.*” ifadesi; 92. maddesinde ise “*Mütesebbip teammüd olmaması halinde sorumlu olmaz.*” ifadesi bulunmaktadır. İbn Nüceym'in *Eşbâh* isimli eserinde teaddi ile teammüd kavramlarının yanlış biçimde birbiri yerine kullanıldığı ve bu ayrımın Bağdadî'nin *Mecmau'd-Damânât* isimli eserinde tashih edildiği yerinde ve tutarlı bir biçimde ifade edilmiştir.¹⁴⁸ Buradan hareketle İslam hukuk doktrininde bizim de katıldığımız görüş, İslam hukukunda sebep sorumluluğu anlayışının hâkim olduğunu ifade etmektedir.¹⁴⁹ Burada mübâşir ile mütesebbibin tek bir olayda birleştikleri görülmektedir. Bununla ilgili olarak Mecelle'nin 90. maddesinde “*mübâşir ile mütesebbib müctemi olduğunda hüküm mübâşire izafe olunur*” kaidesi yer almaktadır. İslam hukukunda “*mübâşir ve mütesebbib müctemi oldukça hüküm mübâşire izafe olunur*”¹⁵⁰ kaidesi mutlak olmayıp

¹⁴⁸ Yıldız, *İslâm Sorumluluk Hukuku*, 106-7; bu konuyla ilgili detaylı açıklama için ayrıca bkz: Ali Abdülhakim es-Sâfi, *ed-Damân fi'l-fikhi'l-İslami: dirase mukarene li-esbabihî ve mecalatihî fi'l-ukud* (Tahran: el-Mecmaü'l-Alemi li't-Takrib Beyne'l-Mezahibi'l-İslamiyye, 2010), 113-114: “Kendi mülkiyetinde kuyu kazar da içerisine bir insan düşürse bunu tazmin etmez ancak mülkiyetinde değilse tazmin eder.” şeklinde verdiği örnekte de ilgili tezi desteklemektedir. Çünkü burada hukuka aykırılık (teaddî) kıstas alınmıştır. Ayrıca bkz: İmad Ahmed Ebu Sa'd, *Mes'ûliyyetü'l-mübâşir ve'l-mütesebbib: dirâse mukârene bi's-şeriatî'l-İslamiyye ve'l-kânûnî'l-medeni* (Amman: Dârü's-Sekâfe, 2011), 102 Mütesebbibin teammüdü olmadığı sürece tazminle yükümlü olmayacağı hususu *Eşbâh ve Nezâir*'in Gasb babında zikredilmiştir. Burada “teammüd” kelimesinin tercih edilmesi pek muhtemeldir ki gasbın ancak kastla ve iradi biçimde işlenebilmesinden dolayıdır. Çünkü bir kişinin diğerinin malını hatayla gasbetmesi mümkün değildir.”

¹⁴⁹ Yıldız, *İslâm Sorumluluk Hukuku*, 167.

¹⁵⁰ Mecelle, madde 90.

istisnalarının gündeme gelmesi mümkündür.¹⁵¹ Bunlardan birisi de mütesebbibin zararın meydana gelmesinde esas âmil konumunda olması durumudur.¹⁵² Mustafa Ahmed ez-Zerka tarafından mübâşir ile mütesebbip birleştiğinde hüküm mübâşire izafe olunur şeklindeki kuralın istisnası olarak pek çok durum zikredilmektedir.¹⁵³ Bunlardan konumuzla bağlantılı olabilecek olanlar; mübâşeretin tessebbüb üzerine bina edilmesi ve mübâşiri sorumlu tutmanın mümkün olmamasıdır.¹⁵⁴ Mübâşeret adam çalıştırma ilişkisi gereği tessebbüb üzerine inşa edilmekte ve çalıştırana nispetle çalışanın ekonomik durumunun kötülüğü göz önüne alındığında mübâşirin sorumlu tutulması mümkün olmamaktadır. Buradaki temellendirmeye dayalı olarak İslam hukuku bakımından yapay zekânın -kendine özgü hukuki kişiliğinin tanınması kaydıyla- adam çalıştıran olarak sorumlu tutulması mümkündür diyebiliriz.

¹⁵¹ Temîmi, "Kâide: İzâ İctemea el-mübâşirü ve'l-mütesebbib," 230; Ebu Sa'd, *Mes'ûliyyetü'l-mübâşir ve'l-mütesebbib*, 121; İbrahim Paçacı, "İslâm Hukukunda Medenî Müeyyideler," Yayınlanmamış Doktora Tezi, (İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE, 1998), 127.

¹⁵² Vehbe Zuhaylî, *Nazariyyetü'd-Damân ve Ahkâmü'l-Mes'ûliyyeti'l-Medeniyye ve'l-Cinâiyye fi'l-Fıkhî'l-İslâmî Dirâse Mukârene* (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 2018), 169.

¹⁵³ Temîmi, "Kâide: İzâ İctemea el-mübâşirü ve'l-mütesebbib," 239.

¹⁵⁴ Mustafa Ahmed Zerkâ, *el-Fi'lü'd-dâr ve'd-damân fihi* (Dımaşk: Dâru'l-Feth, 1974), 84; Temîmi, "Kâide: İzâ İctemea el-mübâşirü ve'l-mütesebbib," 230-231; Benzer bir sıralama için bkz: Ebu Sa'd, *Mes'ûliyyetü'l-mübâşir ve'l-mütesebbib*, 122-125.

3. Sorumluluğun Şartları Bağlamında Haksız Fiil Ehliyetinin Değerlendirilmesi

Fiil ehliyeti kişiliğin vazgeçilemez unsuru olsa bile zorunlu bir sonucu değildir.¹⁵⁵ Zira kişiliğin kazanılması hak ehliyetinin de kendiliğinden kazanılması anlamına gelirken, fiil ehliyeti için aynı şey söylenemez.¹⁵⁶ Bu nedenle yapay zekânın hukuki kişiliği başlığı altında yalnızca hak ehliyetine yönelik açıklamalarda bulunmuştuk.¹⁵⁷ Adam çalıştırmanın sorumluluğu özelindeki değerlendirmemizde ise fiil ehliyetine müracaat etmek zaruri hale gelmiştir. Yapay zekânın adam çalıştırıcı olması ihtimalinde sorumluluğun yapay zekânın üzerinde doğması bakımından ön planda hak ehliyeti bulursa da arka planda özen yükümlülüğüne odaklanıldığında fiil ehliyetinin de ele alınması gerektiği tespit edilebilmektedir.

Adam çalıştırıcının sorumluluğu özen yükümlülüğüne dayalı bir kusursuz sorumluluk hâli olduğundan¹⁵⁸, bu türdeki sorumlulukta ne adam çalıştırıcının ne de çalışanın kusuru aranmaktadır.¹⁵⁹ Nitekim mağdur sadece zarar verenin adam çalıştırıcının çalışanı olduğunu ve çalışanın fiilini ispatlamakla yükümlüdür.¹⁶⁰ Doktrinde adam çalıştırıcının sorumluluğunun tam olarak bir kusursuz sorumluluk hali olmadığı çünkü özen

¹⁵⁵ Mehmet Ayan ve Nurşen Ayan, *Kişiler Hukuku* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2020), 51.

¹⁵⁶ Ayan ve Ayan, *Kişiler Hukuku*, 51; Abdülkadir Arpacı, *Kişiler Hukuku (Gerçek Kişiler)* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1993), 15: "...Şu halde, hak ehliyetine sahip olan bir kişinin mutlaka fiil ehliyetine de sahip olduğu söylenemeyecektir."

¹⁵⁷ Bkz: Aynı metin, 9-14.

¹⁵⁸ Erdoğan, "Adam Çalıştırıcının Sorumluluğunun Şartları," 22.

¹⁵⁹ Tandoğan, *Sorumluluk Hukuku*, 64; Çelik, *Adam Çalıştırıcının Sorumluluğu*, 101.

¹⁶⁰ Oğuzman ve Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, II:143.

yükümlülüğünün ihlali açısından bir tür kusurun varlığının zorunlu olduğuna yönelik çeşitli görüşlerin yanı sıra Yargıtay'ın bazı kararlarında özen yükümlülüğünün yerine getirilmemesi kusur olarak nitelendirilirken diğer kararlarında ise TBK m. 66 gereği kusurun aranmaması gerektiğini ifade ettiği görülmektedir.¹⁶¹ Tüm bunlara karşın Türk Borçlar Kanunundaki düzenlenişi itibariyle bir tür kusursuz sorumluluk halidir.¹⁶²

Adam çalıştırmanın sorumluluğunun doğabilmesi için hem adam çalıştırmanın hukuka aykırı fiili hem de çalışanın hukuka aykırı fiilinin varlığı şarttır.¹⁶³ Adam çalıştırmanın hukuka aykırı fiili, özen yükümlülüğüne aykırı davranması şeklindeki ihmali suretle yapılan olumsuz fiildir.¹⁶⁴ Yapmamamın fiil olması ve bunun da bir sorumluluğa sebep olabilmesi bahsi geçen fiilin tam tersinin yani yapılmasının bir yükümlülük olarak öngörülmüş olunması ve kişinin de bu yapma yükümlülüğünü yerine getirmemiş olması esasına dayanmaktadır.¹⁶⁵ Adam

¹⁶¹ Çelik, *Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu*, 103; "Adam çalıştırmanın çalıştırdığı kimsenin meydana getirdiği zarardan sorumluluğu, seçimdeki ve seçtiğini denetlemedeki kusuruna dayanır." Yarg. 4. HD. 25.3.1965 T. 3861/1672 M. Reşit Karahasan, *Sorumluluk Hukuku*, (İstanbul: Beta Basım, 2003), 642: "Kararda adam çalıştırmanın kusurundan bahsedilmesi sorumluluğun niteliği ile bağdaşmamaktadır. Özen ödevine aykırılık kusuru değil, eylemin hukuka aykırılığı sonucunu doğuran bir olaydır."

¹⁶² Kanundaki kusura dayanmayan sorumluluk değişikliğinin sorumluluğun esasına ilişkin tartışmalara yönelik yerinde olduğu yönünde bkz: Kılıçarslan, *Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu*, 85.

¹⁶³ Çelik, *Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu*, 93.

¹⁶⁴ Çelik, *Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu*, 96; Mustafa Tiftik, *Akit Dışı Sorumlulukta Maddi Tazminatın Kapsamı* (Ankara: Yetkin Yayınları, 1994), 46.

¹⁶⁵ Çelik, *Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu*, 87-88; Oğuzman ve Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 13; Olumsuz fiilin zararlı sonucu doğuran davranış olarak kabulü yönündeki çeşitli örnekler için bkz: Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 2019, 586: "Arabasını yol kenarına park eden şoförün,

çalıştırmanın olumsuz fiili bakımından haksız fiil ehliyeti incelenmelidir. Haksız fiil ehliyeti de fiil ehliyetinin görünüş biçimlerinden biri olduğundan fiil ehliyetinin ele alınması gerekmektedir.

Özel hukukta hukuki fiiller; hukuki işlemler ve haksız fiiller olarak iki ana kategoride ele alınabilmektedir.¹⁶⁶ Bu ayrıma paralel biçimde fiil ehliyeti de hukuki işlem yapabilme ve hukuka aykırı fiillerden sorumlu tutulabilme ehliyeti şeklinde ikiye ayrılmaktadır.¹⁶⁷ Haksız fiillerden sorumlu tutulabilme ehliyeti için doktrinde “sorumluluk ehliyeti” ifadesi önerilmektedir ki sorumluluk hukuku bağlamında yerinde bir öneri olarak gözükmektedir.¹⁶⁸ Hukuka aykırı fiillerden sorumlu tutulabilme ehliyeti, kişinin borca aykırı davranışlarından veya haksız fiiliyle başkasına zarar vermesinden sorumlu tutulabilmesini¹⁶⁹ veya bu yollarla verdiği zararı tazmin etme

karanlıkta vuku bulacak trafik kazalarını önlemek için, gerekli ikaz önlemlerini alması, örneğin park lambasını yakması gerekir. Park lâmbasını yakmayan bir şoför, yapılması gereken bir davranışı yapmadığı için trafik kazasına neden olmuşsa, menfî davranışı, zararlı sonucu doğuran bir fiildir.”

¹⁶⁶ Ergun Özsunay, *Gerçek Kişilerin Hukukî Durumu* (Fakülteler Matbaası, 1979), 131.

¹⁶⁷ Mustafa Dural ve Suat Sarı, *Türk Özel Hukuku*, c. I (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2020), 50: “Fiil ehliyeti iki hususu içerir: hukuki işlem yapabilme ehliyeti ve hukuka aykırı fiillerden sorumlu tutulabilme.”; Aydın Zevkliler, *Medeni Hukuk: Giriş ve Başlangıç Hükümleri; Kişiler Hukuku; Aile Hukuku* (Ankara: Savaş Yayınları, 1989), 214; Halûk Hâdi Sümer, *Hukuka Giriş* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020), 79-80: “Fiil ehliyeti; hukuki işlem ehliyeti, haksız fiil ehliyeti ve dava ehliyetini kapsamaktadır.”

¹⁶⁸ Kemal Oğuzman, Özer Seliçi ve Saibe Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2020), 53.

¹⁶⁹ Zevkliler, *Kişiler Hukuku*, 217; Özsunay, *Gerçek Kişilerin Hukukî Durumu*, 33.

sorumluluğunu¹⁷⁰ ifade etmektedir. Bu noktada şunu belirtmemiz gerekmektedir: Haksız fiil nedeniyle meydana gelen zararlarda sorumluluk kural olarak haksız fiili gerçekleştirene ait olsa da TBK m. 66'da düzenlenen adam çalıştırmanın sorumluluğunda zararı meydana getiren kişiyle zarardan sorumlu olan kişiler farklıdır.¹⁷¹ Bununla birlikte, buradaki özel durum kanunda düzenlenen özen yükümlülüğüne dayalı kusursuz sorumluluk hali olarak adam çalıştırmanın sorumlu tutulması neticesine bizi götürse de çalışanın ve adam çalıştırmanın hukuka aykırı fiillerinin ayrı ayrı incelenmesini gerektirmektedir. Özetle çalışanın hukuka aykırı davranma ehliyeti adam çalıştırmanın sorumluluğunun doğması perspektifinden ele alınmaktadır.

Haksız fiil ehliyeti yerine kusur ehliyeti ifadesinin de kullanıldığı görülmektedir.¹⁷² Bu durum, insan eylemlerinden hukuka aykırı sonuç doğuranların kural olarak "kusur" aranan "haksız fiiller" olmasından ileri geldiği söylenebilir.¹⁷³ Konumuz adam çalıştırmanın sorumluluğu olup bu da bir kusursuz sorumluluk türü olduğundan haksız fiil ehliyetini, istisnai olarak "kusursuz" biçimdeki "haksız fiiller" şeklinde anlamalıyız. Bu tür hallerde; kusursuz olarak sorumlu tutulan adam çalıştırıcı için -kural olarak kusura dayalı haksız fiil anlamındaki- sorumluluk ehliyeti aranmazken¹⁷⁴, adam çalıştırıcının sorumluluğunun konusu olan çalışanın eylemi için sorumluluk ehliyetinin aranacağı ifade edilebilir.

¹⁷⁰ Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 53.

¹⁷¹ Çelik, *Adam Çalıştırıcının Sorumluluğu*, 88-89.

¹⁷² Hüseyin Hatemi, *Kişiler Hukuku* (İstanbul: Onikilevha Yayınları, 2020), 17.

¹⁷³ Hatemi, *Kişiler Hukuku*, 16.

¹⁷⁴ Hatemi, *Kişiler Hukuku*, 17.

Haksız fiillerden sorumlu tutulabilme ehliyeti için fiil ehliyetinin unsurlarının sağlanması gerekmektedir.¹⁷⁵ Çünkü haksız fiillerden sorumlu olma fiil ehliyetinin kapsamında yer almaktadır.¹⁷⁶ TMK m. 10'a göre, "Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır." TMK m. 14'e göre, "Ayırt etme gücü bulunmayanların, küçüklerin ve kısıtlıların fiil ehliyeti yoktur." Fiil ehliyeti, "bir kişinin kendi eylemleriyle hak kazanabilme ve borç altına girebilme yeteneğidir".¹⁷⁷ Bu tanımlardan hareketle fiil ehliyetinin erginlik (rüşt) ve ayırt etme gücü (temyiz kudreti) şeklinde olumlu ve kısıtlı olmamak şeklinde olumsuz olmak üzere üç şartı bulunmaktadır.¹⁷⁸ Erginlik, "belirli bir yaşa gelme ya da kanunen o yaşa gelmiş sayılma" olarak tanımlanmaktadır.¹⁷⁹ Ayırt etme gücü, "Kişinin, makul surette hareket edebilme, fiillerinin sebep ve sonuçlarını idrak edebilme yeteneği" olarak tanımlanmaktadır.¹⁸⁰ Fiil ehliyetinin son ve olumsuz unsuru kısıtlı olmamadır. Kısıtlanan kişi vesayet altına alınmakta ve kendisine bir vasi atanmaktadır.¹⁸¹ Kısıtlama nedenleri TMK m. 405-408 arasında numerus clausus biçimde sayılmaktadır. Fiil ehliyetinin üç unsuru bakımından da yapay zekâ özelinde bir değerlendirme yapılarak insan odaklı bu unsurların yapay zekâ bakımından sorgulanması ve bunun sonucunda yapay zekâyâ

¹⁷⁵ Zevkliler, *Kişiler Hukuku*, 218ff.

¹⁷⁶ Hatemi, *Kişiler Hukuku*, 16; Ayan ve Ayan, *Kişiler Hukuku*, 51.

¹⁷⁷ Sümer, *Hukuka Giriş*, 79; Özsunay, *Gerçek Kişilerin Hukukî Durumu*, 30; Hatemi, *Kişiler Hukuku*, 15.

¹⁷⁸ Dural ve Sarı, *Türk Özel Hukuku*, I:52; Serap Helvacı, *Gerçek Kişiler* (İstanbul: Legal Yayıncılık, 2021), 54; Özsunay, *Gerçek Kişilerin Hukukî Durumu*, 33.

¹⁷⁹ Dural ve Sarı, *Türk Özel Hukuku*, I:52.

¹⁸⁰ Dural ve Sarı, *Türk Özel Hukuku*, I:57.

¹⁸¹ Dural ve Sarı, *Türk Özel Hukuku*, I:62.

özgü bir fiil ehliyeti kategorisinin oluşturulması gerektiği söylenebilir.

B. Yapay Zekânın “Çalışan” Olması

Yapay zekânın “çalışan” olması ihtimalinde¹⁸²; çalışanın bir fiilinden bahsedilmesi gerektiğinden özelde haksız fiil ehliyeti genelde fiil ehliyeti gündeme gelecektir. Bu bakımdan yapay zekânın çalışan olması ihtimalinde fiil ehliyeti hak ehliyetine nazaran daha ön plandadır. Bunun için sınırlı bir hukukî kişiliğin yapay zekâyâ tanınması suretiyle veya doktrinde ileri sürüldüğü üzere buna gerek olmaksızın diğer kusursuz sorumluluk düzenlemeleriyle birlikte değerlendirme yapılmasıyla yapay zekâyı çalıştıran kişinin kusursuz sorumluluğu doğabilir.

İslam hukuku bakımından yapay zekânın adam çalıştıran olması ihtimalinde kullandığımız kavramları burada da kullanabiliriz. Yapay zekânın çalışan olduğu ihtimalde yapay zekâ mübâşir, yapay zekâyı çalıştıran gerçek kişi ise mütesebbi konumundadır. Yapay zekâyı çalıştırarak bu çalıştırmadan menfaat elde eden gerçek kişi adam çalıştıran olarak sorumlu tutulmaktadır.

Yapay zekâyla ilgili olarak buraya kadar genel olarak değindiğimiz açıklamaları İslam hukuku bakımından da yapmak mümkündür. Zira yapay zekâ teknolojik gelişmenin etkisiyle meydana gelen güncel bir mesele olup İslam hukukunun klasik kaynaklarında böyle bir mesele yer almamakta olduğundan konuyla ilgili yeni hükümlerin tesisi

¹⁸² Bu ihtimalle ilgili aksi yöndeki görüş için bkz: Onur Sarı, “Yapay Zekânın Sebep Olduğu Zararlardan Doğan Sorumluluk,” *TBB Dergisi*, no. 147 (2020), 270-71.

suretiyle boşluğun doldurulması gerekmektedir.¹⁸³ Ancak bu noktada kastedilen konumuz özelinde tamamen yeni bir hükmün tesisi değildir. Zaten İslâm hukuku sebep sorumluluğu (kusursuz sorumluluk)'nu ilke olarak benimsemiştir. Kastedilen yapay zekânın güncel bir mesele olarak konu özelinde değerlendirilmesidir. İslam hukukunun yapay zekânın ilerleyen aşamalarında ilgili meselelere ilkesel düzlemde müdahalesi gündeme gelebilecektir. Çünkü İslam hukuku yeni meselelerin önünü tıkamadan onların tabii seyri içerisinde gelişmesini sürdürmesini temin eder fakat sadece temel ilkelerle çatışan bir durumla karşılaşıldığında mevcut duruma müdahale eder.¹⁸⁴

Yapay zekânın çalışan olması ihtimalinde sırasıyla; fiil ehliyetinin gerekliliği, diğer kusursuz sorumluluk hallerinin benzetme (kıyas) yoluyla uygulanması görüşü ve adam çalıştırmanın sorumluluğunda aranan şartlardan birinin eksikliği haline değinilecektir.

¹⁸³ İctihat faaliyeti, lafzın zahirî manasının anlaşılması çabasından lafzın mana ve amacının anlaşılması ve nassların bıraktığı boşlukların aynı sistem içerisinde tamamlanması çabasına kadar uzanan geniş bir alanda söz konusu olmaktadır. Semiha Zorbozan, "İslam Fıkında Hükmü Bildirilmeyen Alan," Yayınlanmamış YL Tezi, (Elazığ: Fırat Üniversitesi SBE, 2006), 92; İslam hukukçularının kanun boşluğunu doldurmak için ileri sürdükleri çözüm yolları şöyledir: 1. İctihat/Kıyas, 2. İstislah ve Maslahatı Mürsele, 3. Örf, 4. İstishab, 5. İstihsan Zorbozan, "Hükmü Bildirilmeyen Alan," 107-109.

¹⁸⁴ Nitekim İslam hukukunda "ibâha-i asliyye" prensibi geçerlidir. İbâha kendi içerisinde kaynağına göre ibâha-i şer'iyeye ve ibâha-i akliyye olarak ikiye ayrılmaktadır. Nassıta belirtilmeyen ibâha ibâha-i akliyyedir. Bir şeyden faydalanmanın mübah olması "istishâbu hükmi'l-asl", "istishâbu hükmi'l-akl bi'l-ibaha" şeklinde adlandırılmaktadır. Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz: Zorbozan, "Hükmü Bildirilmeyen Alan," 81-89.

1. Sorumluluğun Şartları Bağlamında Haksız Fiil Ehliyetinin Değerlendirilmesi

Adam çalıştırmanın sorumluluğunun doğabilmesi için hem adam çalıştırmanın hukuka aykırı fiili hem de çalışanın hukuka aykırı fiilinin varlığı şarttır.¹⁸⁵ Çalışanın hukuka aykırı fiili ise çalışan tarafından üçüncü bir kişiye zarar verme suretinde meydana gelen olumlu fiilin varlığıdır.¹⁸⁶ Çalışan yapay zekânın böyle bir fiilinden bahsedebilmek onun haksız fiil ehliyetine sahip olmasını gerektirmektedir. Haksız fiil ehliyeti için de yapay zekâ fiil ehliyetine sahip olmalıdır. Fiil ehliyetinin yapay zekâ bakımından incelenmesi hakkında yapay zekânın adam çalıştırıcı olması ihtimalindeki açıklamalarımız¹⁸⁷ burası için de geçerlidir. Her ne kadar sorumluluk yapay zekâ üzerinde doğmamaktaysa da yapay zekânın bir fiilinden hukuki zeminde bahsetmek zorunluluğu bulunmaktadır. Yapay zekâyı özgü olarak bir tür kişilik tanınması sonucunda fiil ehliyetinin de tanınmasıyla birlikte çalışan yapay zekânın eylemi sonucu meydana gelen zarardan yapay zekâyı çalıştırıcı gerçek kişinin sorumluluğuna gidilebilir.

2. Diğer Kusursuz Sorumluluk Hallerinin Benzetme (Kıyas) Yoluyla Uygulanması Görüşü:

Literatürde ileri sürülen görüşlerden biri, diğer kusursuz sorumluluk halleriyle birlikte değerlendirme yapılması yönündedir. Diğer kusursuz sorumluluk halleri bakımından ise örneğin hayvan bulunduranın sorumluluğunda herhangi bir kişilik aranmamaktadır. Hayvanların hukukî kişilikleri olmasa¹⁸⁸

¹⁸⁵ Çelik, *Adam Çalıştırıcının Sorumluluğu*, 93.

¹⁸⁶ Çelik, *Adam Çalıştırıcının Sorumluluğu*, 94.

¹⁸⁷ Bkz: Aynı metin, 972-976.

¹⁸⁸ Dönmez, *Fıkıh ve Fıkıh Tarihi İncelemeleri*, 142.

dahi bunları bulunduran kişinin kusursuz sorumlu tutulması benzeri olarak yapay zekâyı çalıştıran kişinin kusursuz sorumluluğunun doğabileceği savunulabilir. Ancak Türk hukukunda istisnaların dar yorumlanacağı ilkesi bulunması hasebiyle kusur sorumluluğu ilkesinin istisnası olan kusursuz sorumluluk halleri arasında benzetme yapmanın mümkün olmadığı söylenebilir.¹⁸⁹

Görüldüğü üzere, ister yapay zekânın kişiliğinin oluşturulması veya yapay zekâyı sınırlı hak ehliyeti tanınması şeklinde ister diğer kusursuz sorumluluk hallerinin benzetme yoluyla uygulanabileceği yönündeki azınlık görüş benimsenmesi şeklinde olsun, yapay zekânın “çalışan” olarak adam çalıştırmanın sorumluluğuna vücut vermesi mümkündür.

3. Adam Çalıştırmanın Sorumluluğunun Doğması için Aranan Şartlardan Birinin Eksikliği Hâli:

Yapay zekânın çalışan olması ihtimaliyle ilgili olarak değinilmesi gereken hususlardan biri de çalışan konumundaki yapay zekânın eylemiyle verdiği zarardan adam çalıştırmanın sorumluluğuna ilişkin aranan şartlardan birinin eksikliği halinde -örneğin üçüncü kişiye kasten zarar verirse veya adam çalıştırmanın talimatına muhalefet ederse- şahsen sorumlu tutulmasının gündeme gelebilmesidir. Bu gibi hallerde TBK m. 49 uyarınca haksız fiil sorumluluğu söz konusu olmaktadır.¹⁹⁰

¹⁸⁹ Konu hakkındaki farklı görüşler hakkında bkz: 119 no’lu dipnot.

¹⁹⁰ Sarı, “Sorumluluk,” 305; Haksız fiil sorumluluğu bağlamında yapay zekâ özelinde detaylı inceleme için ayrıca bkz: Ercan, “Hukuki Sorumluluk,” 31-37; Aynı yöndeki değerlendirmeler için ayrıca bkz: Aksoy, *Yapay Zekâ'nın Sorumluluk Hukukundaki Konumu*, 128ff.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Hukuk düzeni, teknolojik gelişmeler karşısında gerekli aksiyonları uygun zamanlarda alarak güncel gelişmelere yönelik hükümler sevk etmelidir. Gerekli aksiyonların uygun zamanlarda alınmaması konumuz özelinde teknolojik sebep kaynaklı olarak hukukta boşluğa neden olmaktadır. Yapay zekâyla ilgili problemler hukuk düzeni tarafından etkin bir biçimde izlenmeli ve gerekli koşullar oluştuğunda birden fazla alandan gelen veriler de incelenerek gerekli adımlar atılmalıdır. Aksi halde hukuk düzenininin teknolojik gelişmelerin gerisinde kaldığından söz edilir. Bunu aşmanın yolu öngörülü çalışmalar yapmaktır. Bu çalışma da bu alandaki öngörülü çalışmalar arasında yer almaktadır.

Her alanda kullanılmak üzere üretilmesi ve insanlarla ilişki halinde olması nedeniyle yapay zekâ giderek daha görünür hale gelmekte ve yapay zekânın hukuki bir zemine taşınması gerekmektedir. Yapay zekânın sonraki çalışmalara konu edilmesi ve bilhassa İslam hukuku bakımından da çalışılarak güncel meselelere yönelik hukuki çözüm üretilebilmesi bu çalışmanın değerli çıktılarında olması beklenmektedir. Yürürlükteki hukukta yapay zekâyâ ilişkin yapılacak muhtemel düzenlemelerin, sorumluluk ve tazminat hukuku bağlamında meydana gelen problemlerin çözümüne hizmet eder biçimde ve fakat mevcut teknolojik ilerleyişin önünü de kesmeyecek biçimde titizlikle yapılması gerekmektedir. Her açıdan gerekli araştırmaların yapılması sonrasında, iş ilişkilerinde de karşımıza çıkan insan görünümündeki otonom yapay zekâların adam çalıştırma ilişkisi sonucu doğacak sorumluluğa ilişkin yasal düzenlemeye -kusur ilkesi karşısında kıyasa aykırı olarak düzenlemenin yapılamayacağı yönündeki baskın görüş de dikkate alınarak- özel olarak eklenmesi gerekir. Türk hukukunda durum böyle olmakla birlikte İslam hukukunda kural sebep sorumluluğu olduğundan özel bir hukukî düzenlemeye gerek olmaksızın doktrin yoluyla meselenin ele

alınması mümkündür. Bundan sonra çalışmamızla ulaştığımız sonuç ve çözüm önerilere değineceğiz.

Sorumluluk hukuku, insanlar arasında meydana gelen zararların giderilmesini hedeflediğine ve bunu bir ilke haline getirdiğine göre; yapay zekâ gibi güncel teknolojik bir gelişme karşısında mevcut hukuki düzenlemelerin bulunmaması nedeniyle doktrinel bilgi üretimi devam etmektedir. Sorumluluk hukukuna hâkim olan ilkelerden zararın giderilmesi ilkesi¹⁹¹ dikkate alınarak yapay zekânın yol açtığı sorumluluk hukuku meselelerinin çözülmesi gerekmektedir.

Yapay zekâyla ilgili sorumluluk hukuku problemlerinin çözülebilmesinin önündeki engel ve bu meseleye tekaddüm eden diğer bir mesele, yapay zekânın hukuki kişiliğidir. Bilinç sahibi olan güçlü “otonom” yapay zekâların varlığı, bu türdeki yapay zekâların eşya statüsünden çıkarılarak ismi ve kapsamı ne olursa olsun hukuk düzenince sınırları çizilmiş bir tür kişilik veya ilk etapta -Türk hukukundaki azınlık görüş de olsa- sınırlandırılmış bir hak ehliyeti tanınmasını zorunlu kılmaktadır. Kişilik bağlamında Rapor’da ileri sürülen “elektronik kişilik” görüşünün de çerçeve itibariyle makul görüldüğü ifade edilmelidir. Yapay zekâlara elektronik kişilik tanınması halinde sorumluluk hukukuna ilişkin problemler çözülebilecek ve ayrıca hukuk düzeninde yer alan gerçek kişiler

¹⁹¹ İslam hukukunda küllî kaidelerden biri “Zarar izâle olunur.” şeklindedir. (Mecelle, m. 20; Tâcuddîn es-Subkî, *el-Eşbâh ve’n-Nezâîr* (Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1991), 12, 41; İbn Nuceym, *el-Eşbâh ve’n-Nezâîr*, 72, 74, 89.) (Mecelle, m. 20) Ne olursa olsun zararın giderilmesi gerektiğini ifade etmek üzere “Zarar kadîm olmaz.” ilkesi mevcuttur. (Mecelle, m. 7.) Görüldüğü gibi, zararın giderilmesi önceliklidir. (Tazmin sorumluluğunun meydana gelen zararı ortadan kaldırmak ve telef olan hakkın yerini doldurmak/telafi etmek için olduğu yönündeki görüş için ayrıca bkz: Fudayl Çelebi, *ed-Damânât*, vr. 25^a, (Süleymaniye Ktp.: Nuruosmaniye, 1965).

ve tüzel kişilerin yanında elektronik kişilik adında bir üçüncü kategori oluşturularak bir anlamda bütünlük de sağlanmış olacaktır.

Yapay zekâ bağlamında hukuki sorumluluk konusu değerlendirmeye alındığında dikkatle üzerinde durulması gereken hususlardan biri insanlar ve özellikleri esas alınarak belirlenen düzenlemelerin yapay zekânın özellikleri göz önüne alınarak yeniden düzenlenmesi ve geliştirilmesi gerektiğidir. Teknolojideki hızlı gelişme hukuktaki kavramların değişimini ve gelişimini de zorunlu kılmaktadır. Örneğin “adam çalıştıran gerçek kişi veya bir tüzel kişi olabilir” tarzındaki bir tanımlamanın yapay zekânın da dahil olmasıyla birlikte yeniden gözden geçirilmesi gerekecektir.

Yapay zekâyâ adam çalıştıranın sorumluluğu konusu özelinde baktığımızda yapay zekânın “adam çalıştıran”, “çalışan” ve hem adam çalıştıran hem de çalışan olması olmak üzere üç farklı ihtimalin gündeme gelebileceği görülmüştür.

Yapay zekânın “adam çalıştıran” olması ihtimaliyle ilgili olarak; yapay zekâyâ ismi ve kapsamı ne olursa olsun bir kişilik kazanması/yapay zekâyâ sınırlı hak ehliyeti tanınması öngörüsü dâhilinde; yapay zekâ adam çalıştıran olabilecektir. Adam çalıştıran konumundaki yapay zekânın çalıştırdığı gerçek kişinin eylemi sonucu meydana gelen zarardan sorumluluğu için fikir sanat ürünleri gibi çeşitli fikri çabalarla yapay zekânın malvarlığı oluşturulabileceği ve buna ek olarak zarar görenin zararının daha iyi giderilebilmesi adına bir sigorta fonuyla bu durumun desteklenebileceği ifade edilmiştir. Adam çalıştıranın sorumluluğunun özen yükümlülüğüne dayanması ve özen yükümlülüğünün içeriğindeki üç farklı alt başlığı denetlemede yapay zekânın insana oranla daha iyi, hızlı ve rasyonel karar verebilmesi nedeniyle adam çalıştıranın sorumluluğunun yapay zekâ bakımından söz konusu olmayacağı ihtimaline karşılık adam çalıştıranın sorumluluğunda ve dolayısıyla kusura dayanmayan sorumlulukta rol oynayan çeşitli düşüncelerin

halihazırda ortadan kalkmadığı gerekçesiyle sorumluluğun devam etmesi gerektiği yönünde kanaatimiz paylaşılmıştır. Adam çalıştırın konumundaki yapay zekânın çalıştırdığı gerçek kişinin fiilinden sorumlu tutulması için hak ehliyetinin yeterli olacağı fakat özen yükümlülüğünün ihmali suretindeki olumsuz fiili bakımından ise haksız fiil ehliyetine ve dolayısıyla fiil ehliyetine ihtiyaç duyulacağı ifade edilmiştir. Bu bağlamda yapay zekâ bakımından fiil ehliyetinin unsurları gerektiği ölçüde detaylı biçimde incelenmiştir.

Yapay zekânın “çalışan” olması ihtimaliyle ilgili olarak; ister yapay zekânın kişiliğinin oluşturulması veya yapay zekâyâ sınırlı hak ehliyeti tanınması şeklinde olsun ister diğer kusursuz sorumluluk hallerini benzetme yoluyla uygulama şeklinde olsun yapay zekânın “çalışan” olarak adam çalıştırının sorumluluğuna vücut vermesinin mümkün olduğu belirtilmiştir. Yapay zekâ “çalışan” olduğunda, hukuka aykırı suretteki olumlu fiilinin varlığından bahsedebilmek için yapay zekânın haksız fiil ehliyeti ve dolayısıyla fiil ehliyetine sahip olmasının gerekli olduğu ifade edilmiştir. Yapay zekânın çalışan olması ihtimaliyle ilgili olarak değinilmesi gereken hususlardan biri de çalışan konumundaki yapay zekânın eylemiyle verdiği zarardan adam çalıştırının sorumluluğuna ilişkin aranan şartlardan birinin eksikliği halinde -örneğin üçüncü kişiye kasten zarar verirse veya adam çalıştırının talimatına muhalefet ederse- bizzat şahsen sorumlu tutulmasının gündeme gelebilmesidir. Bu gibi hallerde TBK m. 49 uyarınca haksız fiil sorumluluğu söz konusu olmaktadır.

Zarar görenler açısından daha iyi bir koruma mekanizması sağlanabilmesi için Avrupa Parlamentosu Hukuk İşleri Komitesi'nin Tavsiye Raporu'nda da belirttiği üzere bir Sigorta Fonunun oluşturulması ve bu fondaki sigorta primlerinin yapay zekânın programlayıcısı, üreticisi, kullanıcısı, hizmet sağlayıcısı

ve bizzat yapay zekânın kendisi tarafından karşılanması belirlenebilir.

Yapay zekâ üzerine yapılacak ileriki çalışmalarda öngörülü çalışmaların sayısının artması temenni edilmektedir. Yapay zekâ özelinde diğer kusursuz sorumluluk hallerinin de incelenebileceği ve yapay zekâ bağlamında kusur sorumluluğu başlığının sürecin ilerlemesiyle birlikte gündeme gelebileceğine işaret etmek mümkündür.

Hakem Değerlendirmesi: Çift kör hakem.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını belirtmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması olmadığını belirtmiştir.

Etik Kurul Onayı: Yazar, etik kurul onayının gerekmediğini belirtmiştir.

Peer Review: Double peer-reviewed.

Financial Support: The author received no financial support for this study.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest.

Ethics Committee Approval: The author stated that ethics committee approval is not required.

KAYNAKÇA

- Adams-Prassl, Jeremias. “What if Your Boss Was an Algorithm? The Rise of Artificial Intelligence at Work.” *Comparative Labor Law & Policy Journal* 123 1, no: 41 (2019).
- Akdağ, Şükrü Yakup. “Yapay Zekânın Sorumluluğu Üzerine Düşünceler.” İç. *Sorumluluk Hukuku Seminerler 2018*. İstanbul: Onikilevha Yayınları, 2019.
- Akkurt, Sinan Sami. “Yapay Zekânın Otonom Davranışlarından Kaynaklanan Hukukî Sorumluluk.” *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 13 (2019): 39-59.
- Aksoy, Ecem. *Yapay Zeka'nın Sorumluluk Hukukundaki Konumu ve Büyük Veri İle İlişkisi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.
- Antalya, Gökhan ve Murat Topuz. *Medeni Hukuk*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.
- Arpacı, Abdülkadir. *Kişiler Hukuku (Gerçek Kişiler)*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1993.
- Ataay, AYTEKİN. *Şahıslar Hukuku*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1969.
- Avcı, Mustafa. *Türk Hukuk Tarihi*. Konya: Atlas Akademi, 2020.
- Ayan, Mehmet ve Nurşen Ayan. *Kişiler Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.
- Aydın, Mehmet Akif. *İslam ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.
- Bak, Başak. “Medeni Hukuk Açısından Yapay Zekânın Hukuki Statüsü ve Yapay Zekâ Kullanımından Doğan Hukuki Sorumluluk.” *TAAD* 35 (2018): 211-32.
- Bakırcı, Kadriye. *İş Hukuku ve Toplumsal Cinsiyet Bakış Açılarında 'Adam' Çalıştırmanın Sorumluluğu*. Ankara: TBB Yayınları, 2019.
- Balta, Büşra Kaynak. “Yapay Zeka Ürünlerinin Hukuki Niteliği ve Fikri Eser Kavramı.” 24, no: 3 (2020): 205-30.

- Baysal, Başak. *Haksız Fiil Hukuku*. İstanbul: Onikilevha Yayınları, 2019.
- Benhamou, Yaniv ve Justine Ferland. “Artificial Intelligence & Damages: Assessing Liability and Calculating the Damages.” 2020. (<https://ssrn.com/abstract=3535387>).
- Benli, Erman ve Gayenur Şenel. “Yapay Zekâ ve Haksız Fiil Hukuku.” *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi* 2, 2 (2020): 296-336.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukukî Islâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1985.
- Birsen, Kemaleddin. *Borçlar Hukuku Dersleri*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1967.
- Bozkurt Yüksel, Armağan Ebru. “Robot Hukuku.” *TAAD* 7, 29 (2017).
- Canseven, Zeynep Dönmez. *Yapay Zekânın Anonim Şirketin Yönetim Kurulunda Yer Alması ve Bu Durumun Hukukî Sorumluluğa Etkisi*. İstanbul: Onikilevha Yayınları, 2021.
- Chaudhary, Gyandeep. “Artificial Intelligence: the Liability Paradox.” *ILI Law Review* (2020), 144-62.
- Cühâfî, Sâlim. “el-Mes’ûliyye el-medeniyye ve’l-cinâiyye an fi’li’l-gayr beyne’ş-şerîa ve’l-kânûn.” *Câmiatü Zeytûniyye el-Ma’hedü’l-a’lâ li-usûli’d-dîn*, 2009.
- Çekin, Mesut Serdar. *Yapay Zekâ Teknolojilerinin Hukukî İşlem Teorisine Etkileri*. İstanbul: Onikilevha Yayınları, 2021.
- Çelebi, Fudayl. *ed-Damânât fi’l-furûi’l-Hanefiyye*. Süleymaniye Ktp.: Nuruosmaniye, 1965.
- Çelik, Nazlı Hilal. *Adam Çalıştıranın Sorumluluğu*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2017.
- Çırak, Hasan Hayri. “İslam Hukukunda Hükmi Şahsiyet (Tüzel Kişilik).” Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi SBE, 2001.
- Deschenaux, Henri ve Pierre Tercier. *Sorumluluk Hukuku*. Çeviren Salim Özdemir. Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1983.

- Dönmez, İbrahim Kâfi. *Fıkıh ve Fıkıh Tarihi İncelemeleri*. Ankara: İSAM Yayınları, 2018.
- Dural, Mustafa ve Suat Sarı. *Türk Özel Hukuku*. C. I. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2020.
- Ebers, Martin. “Yapay Zekâ İçin Sözleşmeden Kaynaklanmayan Sorumluluk - Temel Sorunlar.” Çeviren Zehra Başer Erdoğan. *Hukuk Köprüsü* 8, 16 (2019): 75-109.
- Ebû Sa’d, İmâd Ahmed. *Mes’ûliyyetü’l-mübâşir ve’l-mütesebbib: dirâse mukârene bi’ş-şeriatî’l-İslamiyye ve’l-kânûnî’l-medenî*. Amman: Dârü’s-Sekâfe, 2011.
- Ercan, Cannur. “Robotların Fiillerinden Doğan Hukuki Sorumluluk Sözleşme Dışı Sorumluluk Hallerinde Çözüm Önerileri.” *TAAD* 40 (2019): 19-51.
- Erdoğan, Kübra. “Adam Çalıştırmanın Sorumluluğunun Şartları.” Yayınlanmamış YL Tezi. Marmara Üniversitesi SBE, 2019.
- Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2019.
- Erişgin, Nuri. “Tehlike Sorumluluğunda Kıyas”. *BATİDER* XX, 3 (2000): 83-104.
- Ersoy, Çağlar. *Robotlar, Yapay Zekâ ve Hukuk*. İstanbul: Onikilevha Yayınları, 2017.
- Estlund, Cynthia. “What Should We Do After Work? Automation and Employment Law”. *The Yale Law Journal* 128, 2 (2018): 254-326.
- Feyzioğlu, Feyzi Necmeddin. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. C. I. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1976.
- Gökmenoğlu, Hüseyin Tekin. *İslâm’da Şahsiyet Hakları*. Ankara: TDV Yayınları, 1996.
- Gönensay, A. Samim. *Borçlar Hukuku*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1948.
- Güriz, Adnan. *Hukuk Başlangıcı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1986.

- Gürsoy, Kemal Tahir. "İşverenin Sorumluluğu." *AÜHF Dergisi* 31, no: 1 (1974): 185-98.
- Haffif, Ali el-. *ed-Damân fi'l-fikhi'l-İslâmî*. Kahire: Dâru'l-Fikr, 2010.
- Hatemi, Hüseyin. *Kişiler Hukuku*. İstanbul: Onikilevha Yayınları, 2020.
- Helvacı, Serap. *Gerçek Kişiler*. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2021.
- İbn Nuceym. *el-Eşbâh ve'n-Nezâir alâ Mezhebi Ebî Hanîfe en-Nu'mân*. Beyrut: Dârü'l-Mektebe el-İlmiyye, 1985.
- İmre, Zahit. *Doktrinde ve Türk Hukukunda Kusursuz Mesuliyet Halleri*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1949.
- İnan, Ali Naim ve Özge Yücel. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2014.
- Kaneti, Selim. *Haksız Fiilde Hukuka Aykırılık Unsuru*. İstanbul: Kazancı Kitap, 2007.
- Kangal, Zeynel T. *Yapay Zekâ ve Ceza Hukuku*. İstanbul: Onikilevha Yayınları, 2021.
- Kapancı, Berk. "Özel Hukuk Perspektifinden Bir Değerlendirme: Yapay Zekâ ve Haksız Fiil Sorumluluğu." İç. *Gelişen Teknolojiler ve Hukuk II: Yapay Zeka*, 127-93. İstanbul: Onikilevha Yayınları, 2021.
- Kara Kılıçarslan, Seda. *Adam Çalıştıranın Sorumluluğu*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2017.
- Karahasan, M. Reşit. *Sorumluluk Hukuku, Kusura Dayanan Sözleşme Dışı Sorumluluk, Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk*. İstanbul: Beta Basım, 2003.
- Karahasan, Mustafa Reşit. *Sorumluluk ve Tazminat Hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 1989.
- Karaosmanoğlu, Dila Okyar. "Adam Çalıştıranın Sorumluluğu (TBK M.66)." Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi SBE, 2019.
- Kılıçarslan, Seda Kara. "Yapay Zekanın Hukuki Statüsü ve Hukuki Kişiliği Üzerine Tartışmalar." 2 (2019): 363-89.

- Kılıçoğlu, Ahmet M. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2019.
- Kılıçoğlu, Mustafa. *Sorumluluk Hukuku*. C. I. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2002.
- Kocayusufpaşaoğlu, Necip, Hüseyin Hatemi, Rona Serozan ve Abdülkadir Arpacı. *Borçlar Hukuku Genel Bölüm*. C. I. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2008.
- Mecelle.
- Müntasır, Süheyr. *Mes'ûliyyetü'l-metbû' an ameli't-tâbi': esâsuha ve nitâkuhâ*. y.y.: Dârü'n-Nehdati'l-Arabiyye, 1990.
- Narter, Sami. *Kusursuz Sorumluluk, Haksız Fiil Sorumluluğu ve Tazminat Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2016.
- Nomer, Halûk N. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Beta Yayınları, 2020.
- Oğuzman, Kemal, Özer Seliçi ve Saibe Oktay-Özdemir. *Kişiler Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2020.
- Oğuzman, M. Kemal ve M. Turgut Öz. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. C. II. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2018.
- Öğüz, Tufan. “Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu Açısından ‘Emir-Talimat Altında Çalışma’ ve ‘Zarar ile Görülen İş Arasında İşlevsel Bağlılık Bulunması’ Unsurları Hakkında Değerlendirme.” İç. *Prof. Dr. Mustafa Dural'a Armağan*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2013.
- Özekes, Muhammet. *Temel Hukuk Bilgisi*. İstanbul: Onikilevha Yayınları, 2018.
- Özsunay, Ergun. *Gerçek Kişilerin Hukukî Durumu*. 1979: Fakülteler Matbaası, 1979.
- Özsunay, Ergun. *Medenî Hukukumuzda Tüzel Kişiler*. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1978.
- Öztan, Bilge. *Kişiler Hukuku Gerçek Kişiler*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2021.

- Paçacı, İbrahim. “İslâm Hukukunda Medenî Müeyyideler.” Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi SBE, 1998.
- Reisoğlu, Kemal. *İstihdam Edenlerin Mes’uliyeti*. Ankara: Ankara Yeni Cezaevi Matbaası, 1958.
- Sâfi, Ali Abdülhakim. *ed-Damân fi’l-fikhi’l-İslâmî: dirâse mukârene li-esbâbihi ve mecâlâtihî fi’l-ukûd*. Tahran: el-Mecmaü’l-Âlemî li’t-Takrîb Beyne’l-Mezâhibi’l-İslâmiyye, 2010.
- Sarı, Onur. “Yapay Zekânın Sebep Olduğu Zararlardan Doğan Sorumluluk.” *TBB Dergisi* 147 (2020): 251-312.
- Sümer, Halûk Hâdi. *Hukuka Giriş*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020.
- Tâcuddîn es-Subkî. *el-’Eşbâh ve’n-Nezâîr*. Dâru’l-Kutubi’l-’İlmiyye, 1991.
- Tandoğan, Halûk. *Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 1981.
- Tandoğan, Halûk. *Türk Mes’uliyet Hukuku (Akit Dışı ve Akdi Mes’uliyet)*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2010.
- Tavâlebe, Muhammed Mahmud Ali. “el-Mes’ûliyye el-medeniyye ve’l-cinâiyye an fi’li’l-gayr fi’l-fikhi’l-İslâmî.” Yayınlanmamış Doktora Tezi. Câmîatü Ürdün Külliyyetü Dirâsâti’l-ulyâ, 2003.
- Tekinay, Selâhattin Sulhi, Servet Akman, Haluk Burcuoğlu ve Atilla Altop. *Borçlar Hukuku: Genel Hükümler*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1993.
- Temîmî, Ahmed Sâlim. “Kâide: İzâ İctemea el-mübâşirü ve’l-mütesebbib üdife’l-hukmü ile’l-mübâşir: Dirâse şer’iyye ve nemeziç tatbikiyye.” *Mecelletü Câmîatü eş-Şârika* 13, no: 1 (2016): 214-38.
- Tercier, Pierre, Pascal Pichonnaz ve Murat Develioğlu. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Onikilevha Yayınları, 2020.
- Tiftik, Mustafa. *Akit Dışı Sorumlulukta Maddi Tazminatın Kapsamı*. Ankara: Yetkin Yayınları, 1994.

- Tunçomağ, Kenan. *Borçlar Hukukunun Genel Esasları*. İstanbul: Özel İktisadî ve Ticarî Bilimler Yüksek Okulu Yayınları, 1971.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet. *Medenî Hukuk Şahsın Hukuku*. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1945.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet. *Türk Medenî Hukukunun Umumî Esasları*. İstanbul: İstanbul Matbaacılık, 1951.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet ve Reşad Kaynar. *Borçlar Hukuku Umumî Hükümler*. İstanbul: Nazir Akbasan Matbaası, 1957.
- Wagner, Gerhard. “Robot Liability.” 2018. (<https://ssrn.com/abstract=3198764>).
- Yelek, Kamil. *Haneî Sorumluluk Hukuku*. İstanbul: Timaş Akademi, 2021.
- Yıldız, Kemal. *İslâm Sorumluluk Hukuku*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2013.
- Yılmaz, İlay, Can Sözer ve Ecem Elver. “Yapay Zeka İle İlgili Güncel Düzenlemeler: Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletlerinde Alınan Aksiyonlar Işığında Bir Değerlendirme.” *Adalet Dergisi* 66 (2021): 445-69.
- Yörük, Abdülhak Kemal. *Hukuk Başlangıcı*. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1956.
- Yücel, Özge. *Türk Borçlar Kanununa Göre Genel Tehlike Sorumluluğu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014.
- Yüksel, Ali. “Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu.” Yayınlanmamış YL Tezi. Sakarya Üniversitesi SBE, 2001.
- Yüksel, Armağan Ebru. *Robot Hukuku*. İstanbul: Aristo Yayınevi, 2020.
- Yüksel, Armağan Ebru ve Başak Bak. “Yapay Zekâ.” İç. *Futurist Hukuk*. İstanbul: Aristo Yayınevi, 2018.
- Zerkâ, Mustafa Ahmed. *el-Fi’lü’ d-dâr ve’ d-damân fihi*. Dımaşk: Dâru’l-Feth, 1974.
- Zevkliler, Aydın. *Kişiler Hukuku*. Ankara: Olgaç Matbaası, 1981.

- Zevkliler, Aydın. *Medeni Hukuk: Giriş ve Başlangıç Hükümleri; Kişiler Hukuku; Aile Hukuku*. Ankara: Savaş Yayınları, 1989.
- Zeytin, Zafer ve Eray Gençay. “Hukuk ve Yapay Zekâ: E-kişi, Mali Sorumluluk ve Bir Hukuk Uygulaması.” *TAÜHFD* 1 (2019): 39-70.
- Zorbozan, Semiha. “İslam Fıkhdında Hükmü Bildirilmeyen Alan.” Yayınlanmamış YL Tezi. Fırat Üniversitesi SBE, 2006.
- Zorluel, Mustafa. “Yapay Zekâ ve Telif Hakkı.” *TBB Dergisi* 142 (2019): 305-56.
- Zuhaylî, Vehbe. *Nazariyyetü'd-Damân ve Ahkâmü'l-Mes'ûliyyeti'l Medeniyye ve'l-Cinâiyye fi'l-Fıkhi'l-İslâmî Dirâse Mukârene*. Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 2018.